

Iskolakönyvtáros

2. évfolyam 1. szám

6.

1997. november

- Magyarország könyvtárai
- Vizuális nevelés és könyvtár Zircen
- Fogyatékos gyermekek a könyvtárban
- Mészáros István művelődéstörténész jubileuma
- A MKE kecskeméti vándorgyűlése
- Könyvismertetések ■ Hírek

Szaktudományi, módszertani és tájékoztató folyóirat

általános és középiskolák számára

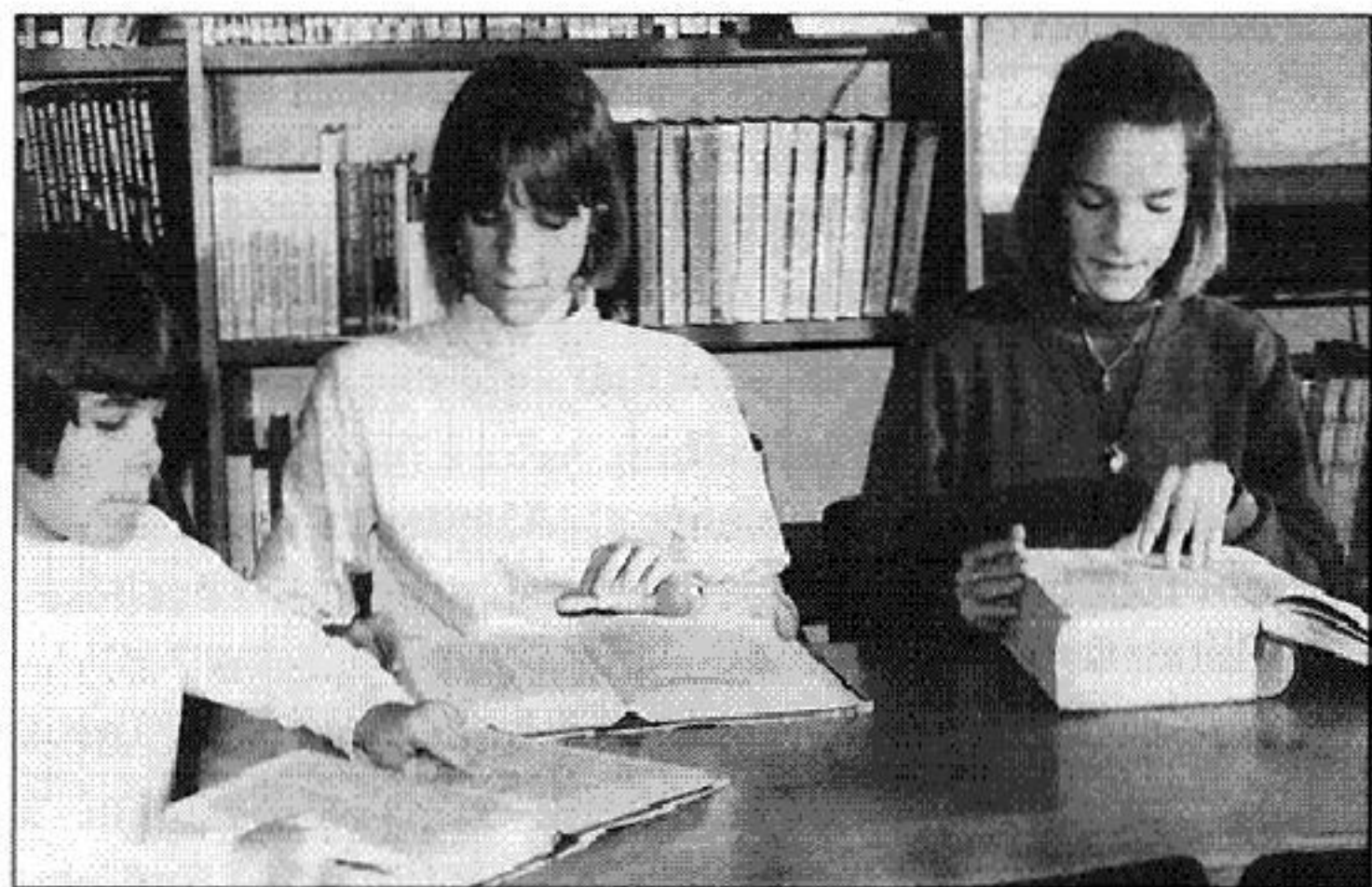
TARTALOM

E számunk szerzői:

E. Bart Margit iskolakönyvtáros, Veszprém; Bontó Józsefné ny. tanítónő, Veszprém; Durst Győző irodavezető, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest; Emmer Gáborné könyvtárvezető, Megyei Pedagógiai Intézet, Veszprém; dr. Kiss Jenő főigazgató, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest; Pap Józsefné munkatárs, Megyei Pedagógiai Intézet, Veszprém; Szűcs István tagozatvezető középiskolai tanár, III. Béla Gimnázium, Zirc; dr. Tóth Dezső könyvtáros, Vetési Albert Gimnázium, Veszprém; dr. Tölgyesi József főszerkesztő, Veszprém.

Fotók: Szűcs István, Tölgyesi József és archív felvételek.

A szerkesztő jegyzete: Az iskolakönyvtárosok felelőssége	2
Kiss Jenő: Magyarország könyvtárai (I.)	3
Szűcs István: Vizuális nevelés és könyvtár a zirci III. Béla Gimnáziumban	8
Pap Józsefné: Amíg a hálónak látszó fonat sűrű szövetté lesz	12
Tankönyvellátás és a jövő tankönyvei (Durst Győző)	14
A könyvtár, a könyvtárhasználat fogalmának kialakítása (Bontó Józsefné)	15
Mészáros István művelődéstörténész jubileuma (Tölgyesi József)	16
A honismeret tanítása és a könyvtárak (Tóth Dezső)	18
„A könyvtárak a rendszerváltás nagy túlélői” (Emmer Gáborné)	20
Könyvismertetések (E. Bart Margit, Emmer Gáborné, Tölgyesi József)	19, 22, 23
Hírek, adatok, közlemények	11, 24

Iskolakönyvtáros

**Szaktudományi, módszertani és tájékoztató folyóirat
általános és középiskolák számára**

Főszerkesztő: DR. TÖLGYESI JÓZSEF. **A szerkesztőség munkatársai:** EMMER GÁBORNÉ, DR. TÓTH DEZSŐ, VARGA ISTVÁN. **Tervező-**

szerkesztő: BORDÁCSNÉ MÓROCZA ÉVA. **Médiaasszisztens:** SZENTE VIKTÓRIA. **Szerkesztőségi titkár:** T. MIHÁLYI HAJNALKA. **Szerkesztőség:** 8200 Veszprém, Victor Hugo u. 3. Telefon: 88/421-080, 423-244. Fax: 88/421-080. **Felelős kiadó:** Bakcsi András igazgató. **Kiadja és terjeszti:** NODUS KIADÓ – 8200 Veszprém, Victor Hugo u. 3. Telefon: 88/425-411; 88/423-244; 88/421-080. **Megrendelhető:** a kiadónál. A lap tanévenként ötször jelenik meg. Az éves előfizetési díj: 800 Ft. **Nyomdai előkészítés:** Szurmay László, Veszprém. **Nyomdai munkák:** PROSPEKTUS Nyomda, Veszprém. **Felelős vezető:** Szentendrei Zoltán. HU ISSN 1218-0963. Kiadja és terjeszti: OKTKER Kiadói, Oktatási Kft.

Az iskolakönyvtárosok felelőssége

A pedagógiai program lázában égő iskola napjainkban alapozza meg jövőjét. Csata ez, amely a túlélésért folyik, azért a revirért, amelyet meg kell tartania minden egyes intézménynek ahhoz, hogy léte, szakmai identitása megkérdőjelezhetetlen legyen, s ráállhasson egy olyan fejlődési pályára, amely a társadalmi felemelkedésért, a nemzet európaiságáért folyik. Ám nehéz csatát vívni – különösen korunkban – nehézfegyverzet, szakmailag felkészült, képzett sereg és megfelelő önvédelem nélkül. Mert *a múltból is lehet tanulni*: amikor az iskola minden korban valamilyen címke alapján terepe volt a társadalmi-politikai kihívások, igények, elvárások, utasítások által igényelt pedagógiai gyakorlatnak. S többnyire – hogy stílszerű legyen a párhuzam –, az iskolák és benne a pedagógusok könnyűlovasságként (néha egyszerű gyalogkatonaként) állták a nehéztűzcsapásait.

Mára némiképp fordult a kocka: *az iskolának van esélye a csata megnyerésére*. Igaz, a nehézágyúkból (értsd: az oktatási törvény maradéktalan betartása az irányítók részéről, belátható, követhető oktatáspolitikai gyakorlat, a pedagógusmunka többoldalú társadalmi presztízisének megvalósítása, jobb anyagi-technikai kondíciók stb.) talán több is kellene, de úgy tűnik, a taktikai fegyverek egy részével már rendelkezik a pedagógus-társadalom.

E csatamező jelentős terepe az iskola könyvtára. Nevezzük így, csak egyszerűen könyvtárnak, vagy alternatívként könyv- és médiatárnak, információs centrumnak vagy éppen sággal forrásközpontnak, szakmailag azonos feladatkört jelöl a létük. Ami – tisztelet a kivételnek –, kétséges, bizonytalan volt: mi is a könyvtár és szerepe az iskola struktúrájában, a nevelés-oktatás folyamatában, mára

tisztázottabbá vált, bár utóvédharcokat itt-ott még kell folytatni. Az azonban bizonyos, *a könyvtáros(ok) szerepe felértékelődött: nélkülük aligha lehet szakmailag, szervezetileg, tartalmilag jól működő iskolát a jövőbe vezetni*. A könyvtárosok korábbi „háttérmunkája” megváltozik: *a szakmai felelősség és kötelezettség a nevelés-oktatás első vonalába emeli őket*. Jelentős feladat hárul rájuk az iskolakoncepció alakításában, s ebben együtt kell működniük az iskola-vezetőkkel, a tanítókkal, tanárokkal, s mindenekelőtt a diákokkal.

A tájékozódás és a tájékoztatás kettes kötelezettsége a korábbinál feszítettebb munkát, szélesebb látó-kört és nagyobb mozgási (szakmai, pénzügyi) szabadságot, önállóságot feltételez. Az információforrás-bázis szélesítése, a lehetőség szerinti teljessé tétele egyaránt igényli a személyi és pénzügyi garanciákat, a hosszú távra tervezés lehetőségét, az együttműködés formáinak kidolgozottságát, az etikus emberi, szakmai kapcsolatok meglétét. *A könyvtár gépesítése ma már elengedhetetlen követelmény*. Nem elég az egyszerűbb av-technika jelenléte: az internet szolgáltatásaihoz a hozzáférés minden feltételét biztosítani kell(ene). Tekintsük elavultnak azt a korábbi elképzelést, gyakorlatot, hogy az „extrának” tartott oktatástechnológia és -technika csak a nagyobb, népesebb, főképpen a városi iskolák kiváltsága. Sőt, éppen ott kellene különösen szorgalmazni meglétüket, ahol egyébként több más okból hátrányos az iskola. Ezt a küzdelmet az iskolakönyvtárosoknak fel kell vállalniuk.

A vállalásokkal azonban legyen arányban az emberi, szakmai megbecsülés is! Ezt helyileg kell megoldani annak tudatában, hogy *az iskolakönyvtáros olyan szakmai műhelyt vezet, amelyben tanár és diák előtt*

egyaránt kitérülhetnek a világra: olyan szolgáltatást kaphatnak, amely kompatibilis bármely felhasználói hellyel.

A már hagyományosnak tekinthető könyvtári, könyvtárosi feladatok mellett az elektronikus szolgáltatási rendszer kiépítése, jelenléte éppoly fontos, mint az, hogy a könyvtár legyen műhelye az intézményi kutatásoknak, a helyileg szükséges írott anyagok (például évkönyvek, tájékoztatók, programok stb.) kiadásra történő előkészítésének, a tanulói nyomtatott és av-segédletek előállításához szükséges munkák segítségével, s az iskola számára *egyre nélkülözhetlenebb, a szakmai imázst növelő PR-tevékenységnek*. Ez utóbbi talán nem is öncél, még akkor sem, ha szokatlanul tűnik az iskola ilyen munkája. Ám ma, amikor a piac diktál (még az iskolának is), elengedhetetlen, hogy a társadalom más területén jelenlévő kommunikációs attitűdöket felhasználjuk. Iskolakönyvtárosaink – tömegkommunikációs ismereteik révén – ezzel is segíthetik saját iskolájuk szakmai hitelének megtartását, növelését.

A Nemzeti Alaptantervhez, az iskolai pedagógiai program készítéséhez kapcsolódóan számos olyan szakmai tanfolyam szerveződik, amelyek segíthetik könyvtárosainkat a könyvtári munka különböző területein megszerezhető új ismeretek elsajátításában. De ide sorolhatjuk a szakmai tanácskozásokat, vándorgyűléseket, konferenciákat is. Kívánatos, hogy a felelősségérzet, a szakma iránti elhivatottság arra ösztönözzön bennünket, legyünk részesei ezeknek a jobbító szándékú alkalmaknak.

A magyar könyvtári rendszer ismertetésében a legnagyobb hangsúlyt a nyilvános könyvtárak leírására kell helyezni, hiszen az ország, a társadalom könyvtári, információs igényeinek kielégítésében ezeknek van döntő szerepük.

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)

Az Országos Széchényi Könyvtár, a magyar nemzeti könyvtár nemcsak leggazdagabb könyvtári gyűjteményünk, de tevékenysége sok tekintetben meghatározó az egész nyilvános könyvtári rendszer működésére is.

Az 1802-ben alapított OSZK mint a magyar nyelvű, magyarországi és Magyarországra vonatkozó publikációk legfőbb gyűjtő, feltáró és megőrző helye fokozatosan teljesítette ki gyűjteményeit és szolgáltatásait. Állománya 1995. végén több mint 7 millió egység volt, köztük több ezernyi ősnymtatvány, „rég Magyar” könyv, kódexek százai, 33 Corvina, stb. Gyarapítását az egyre hézagossában beszolgáltatott kötelempéldányok biztosítják. Ennek alapján regisztrálja a magyar nemzeti könyvtermést (Magyar Nemzeti Bibliográfia = MNB), amelyet 1978 óta számítógéppel állít elő. Ez a számbavétel az alapja a nemzetközi csereprogramokban való részvételünknek éppúgy, mint a magyar könyvtárak feltáró és tájékoztató munkájának. Ehhez az OSZK-nak az MNB rekordjait mágnesszalagon vagy lemezen kell szolgáltatnia. Ez napjainkban indult kurrens szolgáltatásként, némely korszakra vonatkozóan pedig retrospektíve CD-ROM-on. Használni lehet e regisztráció utolsó három évét on line módon is.

Ezen kívül az OSZK-hoz került az évek során egy sor más, ún. központi szolgálat is, így pl. kötelempéldányok elosztása, a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés hazai központja, a közkönyvtárak beszerzési tájékoztatása, könyvek és folyóiratok központi katalógusa, központi restauráló laboratórium, stb. Állománya csak helyben használható. Kilenc olvasótermében 700 helyen fogad látogatókat.

Közkönyvtárak

(az önkormányzatok fenntartásában)

Az ország nyilvános könyvtári ellátásának, a kulturális infrastruktúra legfontosabb intézményrendszerének gerincét a közkönyvtárak (korábbi szóhasználattal közművelődési könyvtárak) jelentik. Ez a hálózat 19 megyei, 200 városi és 3500 községi könyvtárával, a nagyobb városokban kiterjedt fiókhálózattal (Budapesten pl. 79 fiókkal) teszi mindenütt elérhetővé a könyvtári szolgáltatásokat.

A közművelődési könyvtárak a XX. század második felében jöttek létre tömegesen Magyarországon. Az 1949-ben kezdődött fejlesztés-létesítés jóllehet a korábbi hazai kezdetekre kevéssé épített, inkább a szovjet modellt tekintette

mintának; a század nyolcvanas éveire az egész országot átszövő könyvtári hálózatot eredményezett.

A hatvanas évekre liberálissá és pragmatikussá vált kulturális politika eltűrte az ennél szélesebb körű tájékozódást. Mivel a könyvtárosok éltek ezzel a lehetőséggel, a rendszer pedig a könyvtárakat is a tömegek ideológiai nevelésének intézményeként kezelve viszonylag sokat költött rájuk, a nyolcvanas évekre a legjobb nyugat-európai és skandináv mintákhoz mérhető közművelődési könyvtárügy jött létre.

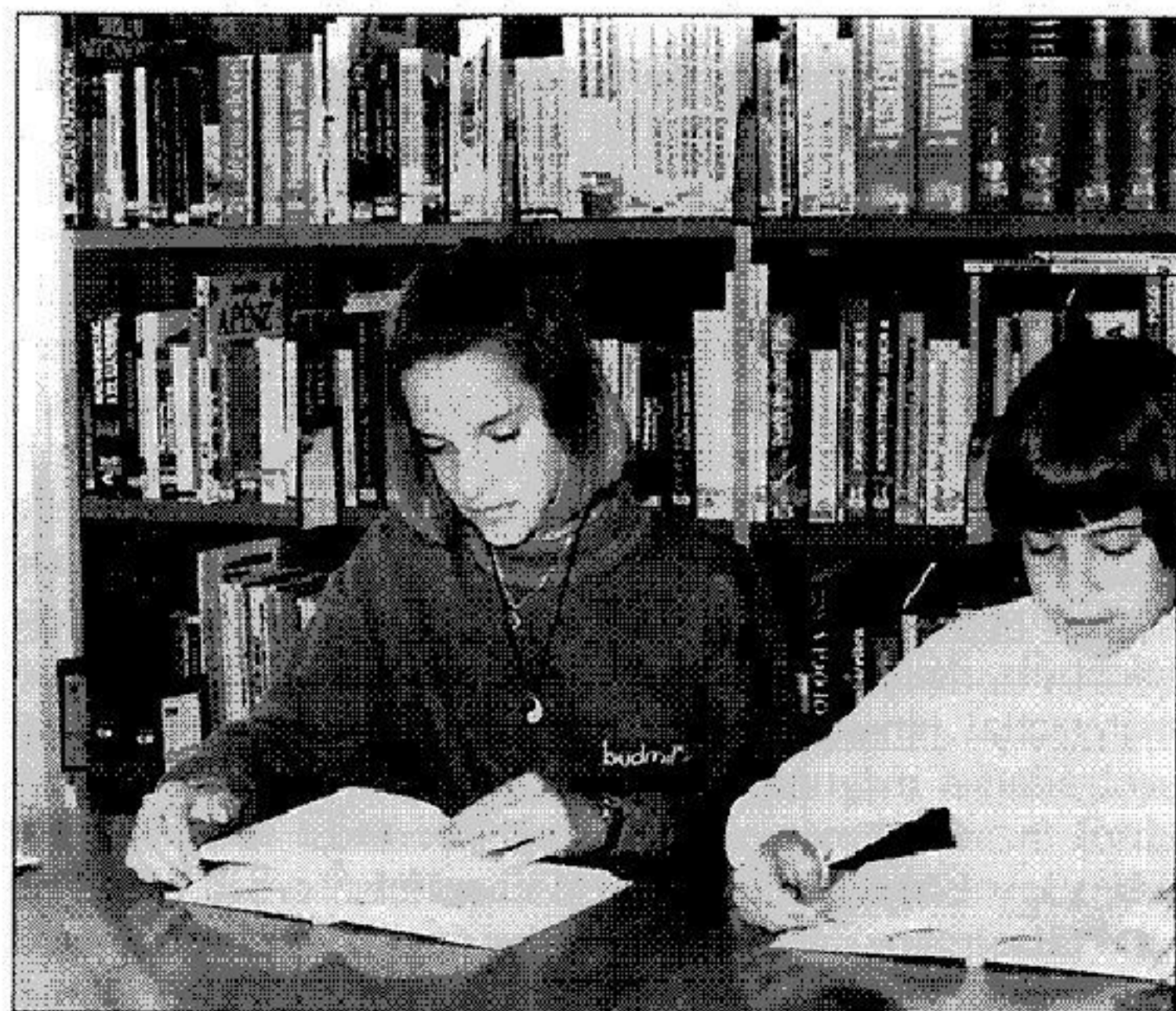
Azokhoz mérhető, azokra hasonlító felfogásában és módszereiben, de szegényesebb a nyújtott szolgáltatásokban (noha a világkultúra majdnem minden alkotása hozzáférhető volt bennük, a „liberális” kulturális politika támasztott azért elegendő korlátot a választékban), szerényebb az épületekben és teljesen elmaradott a gépesítés, a számítástechnika alkalmazásában.

1985-ben 4645 könyvtárban 38,3 millió kötet (pontosabban könyvtári egység, tehát könyv, hanglemez, hang- és videokazetta stb.) várta az 1,7 millió olvasót, akik egy év alatt 39,7 millió egységet kölcsönöztek.

A könyvtárak és a rendszerváltás

A rendszerváltás során ez az általánosan elismert intézményrendszer – a könyvtárosok várakozásaival ellentétben – nemcsak, hogy nem kapta meg a továbbfejlődéséhez szükséges feltételeket, de az ellátás addigi színvonala is veszélybe került, sőt helyenként az intézmények léte is megkérdőjeleződött.

Elsősorban a fenntartás biztonsága veszett el. Az önkormányzati törvény a közkönyvtárak fenntartását nem sorolta a kötelezően ellátandó önkormányzati feladatok közé (ld. 1991. évi XX. törvény 108. paragrafus).¹ Pontosabban kötelező feladatként deklarálja, de nem rendel hozzá anyagi forrást, mint pl. az alapfokú oktatáshoz a normatív támoga-

tást. Azok közé a feladatok közé teszi a könyvtári ellátást, amelyekben az önkormányzat maga határozza meg – a lakosság igényei alapján, saját anyagi lehetőségei függvényében –, hogy azt milyen mértékben és módon látja el.

Az önkormányzatok (korábban tanácsok) által fenntartott könyvtárak számának csökkenése, megszűnésük korábban kezdődött. Az 1965-ös „csúcsponton” 5403 könyvtárat működtettek a tanácsok. Számuk folyamatosan csökkent. Az áttekintésünk kiindulási évének, 1985-nek az adata 4645 könyvtár, 1990-re 4262-re csökkent a számuk, 1994-re pedig 3723-ra. Azaz az utóbbi tíz évben majdnem ezerrel (921-gyel) csökkent a könyvtárak száma. A megszűntek abszolút többsége falusi könyvtár volt, városi könyvtár megszűnéséről alig van tudomásunk. Néhányat közülük összevontak az önkormányzatok más intézménnyel, pl. művelődési otthonnal vagy iskolai könyvtárral. Hasonló folyamat játszódott le Budapesten is, ahol – jóllehet a fenntartó azonos – az 1974-es 120-ról 1995-ig 79-re csökkent a fiókkönyvtárak száma, anélkül, hogy az ellátottsági színvonal lényegesen romlott volna, sőt esetenként, kerületenként (ahol a bezárt fiókok anyagi eszközeit, fenntartási költségeit sikerült „konvertálni”) javult, van ahol lényegesen javult.²

Meg kell jegyezni, hogy a könyvtárak Magyarországon „hagyományosan” elaprózottak, sokkal több – jóllehet névleg működő – könyvtár létezett, mint amennyire szükség lett volna a lakosság hatékony és ésszerű ellátásához. Az elaprózottság illusztrálására egyetlen adat: még 1992-ben, amikor már többszáz apró könyvtár szűnt meg az önkormányzatok által fenntartott 3870-ből, csak 1836 volt 5000 kötetnél nagyobb állományú, tehát több mint 2000 ennél kisebb, tehát nehezen nevezhető szolgáltatásképes gyűjteménynek, annál is inkább, mert a gyarapításukra alig költöttek valamit.

Ennél lényegesen több városi és falusi fiókkönyvtár volt kénytelen megszűntetni működését 1989 óta, vagy ha statisztikailag számon is tartják őket, működésük névleges, ugyanis legfontosabb életfunkciójuk, az állomány gyarapítása szünetel (u.i. az önkormányzatok nem tudtak vagy nem akartak pénzt biztosítani a működésükhöz). Túlnyomó többségük kis kötetszámú, ritkán nyitva tartó fiók volt, amelyek lényegesen nem javították a lakosság könyvtári ellátását, csak a statisztikailag számon tartott szolgálati pontok számát növelték. Egy részük megszűnéséért nem nagy kár. Mivel a folyamat nehezen akadályozható, arra kellene törekedni, hogy a megszűnések egyúttal az ellátás minőségi javulását jelentsék. Például úgy, hogy az önkormányzat más önkormányzattal társulva tartsa fenn a könyvtárat; a könyvtári szolgáltatást megrendelje a közelben lévő nagyobb könyvtártól (az önkormányzati törvény erre most is lehetőséget ad), vagy könyvtára működtetéséhez (elsősorban könyvvél való ellátásához) vegye igénybe az ún. ellátó rendszer szolgáltatásait. Az aprófalvas dunántúli megyékben hagyomá-

nyosan működnek ilyen ellátó rendszerek a városi és megyei könyvtárak fenntartásában.

E tendencia megszűnését, a létbizonytalanság megszüntetését a könyvtárosok nagy része az új könyvtári törvénytől várja. Az 1976-ban kiadott könyvtári törvényerejű rendelet (amelynek fontos elemeit az önkormányzati törvény – az 1990. évi LXV. törvény –, illetve az önkormányzatok hatásköréről intézkedő 1991. évi XX. törvény³ áttemelte, ily módon életben hagyta, mások pedig idejét múlt előírásokkal inkább akadályt, mint segítséget jelentenek), kimondja ugyan, hogy a könyvtárakat a helyi tanácsoknak kell fenntartaniuk és az önkormányzati törvény is kötelező feladatként jelöli meg ezt, de az említett okok miatt ez nem akadályozta meg az anyagi eszközök híjával lévő önkormányzatokat, hogy megszüntessék vagy „szüneteltessék” könyvtárak működését. (1992-ben az önkormányzati fenntartású könyvtárak 9,8%-a, tehát minden tizedik szüneteltette működését.) Nagy valószínűséggel ugyanennyit mondhat ki az új könyvtári

törvény is, hiszen nehéz elképzelni, hogy normatív módon anyagi eszközöket tud rendelni a könyvtárfenntartás kötelezettsége mellé.

A könyvtárak állománya, kínálata

A rendszerváltással egy időben – azzal nem szükségszerű összefüggésben, de a közöttük lévő kapcsolat nem tagadható – válságba jutott a közművelődési könyvtárak állománygyarapítása is, amelyet három fő tényező okozott: a fenntartók pénzügyi válsága, az infláció, valamint a könyvtárak robbanása. Az önkormányzatok által fenntartott könyvtárak állományának alakulását az 1. sz. táblázat mutatja. Számolva a statisztika pontatlanságaiival, a megszűnt könyvtárak „hiányzó” állományával, a végre megindult selejtezésekkel is, feltűnő a könyvtárak állományának stagnálása, különösen, ha a korábbi évenkénti átlagosan egymillió kötetes növekedéssel vetjük egybe. A fenntartók erőfeszítéseit az ugyan-ezen könyvtárakban állománygyarapításra fordított keretek Ft-ban és százalékban kifejezett növekedése mutatja az utóbbi öt évben. Ezek szerint:

Év	Növekedés Ft-ban az előző évhez képest	Növekedés százalékban az előző évhez képest
1990	28 323 300 Ft	20,0%
1991	54 966 400 Ft	32,0%
1992	96 703 600 Ft	43,0%
1993	20 923 700 Ft	6,5%
1994	123 583 900 Ft	36,0%

A számok azt jelzik – az 1993-as évet leszámítva, amely adat lehet a statisztika hibája is –, hogy a fenntartók minden

évben az inflációs ráta fölött növelték a könyvtárak könyvbeszerzési keretét, de ez a növekedés természetesen nem egyformán vonatkozik minden könyvtárra. A városi és az ugyancsak városi funkciót betöltő megyei könyvtárakban nőtt úgy ahogy a beszerzési keret, a falusi, községi könyvtárakban, országos összesítésben alig. Az átlaglétszámok szerint 1993-ban 279, 1994-ben 103 kötetet, illetve állományi egységet (amibe beleszámít a hanglemez, hang- és videókazetta, CD, CD-ROM stb. is) tudott vásárolni egy magyar közkönyvtár. Az átlag eltakarja, hogy a kisebb falusi, községi könyvtárak alig néhány kötetet vagy semmit. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1991-ben olvasónként egy könyvet tudott vásárolni, 1992-ben sokkal több pénzért egy felet, 1995-ben pedig még kevesebbet.⁴

Mindezen erőfeszítések – ha nem is hiábavalók voltak, hiszen nélkülük a könyvtárak nagy részének a szolgáltatásai teljesen ellehetetlenültek volna –, reménytelennek látszó versenyfutást jeleznek az elszabadult könyvtárakkal. A könyvtárak 1989/90 és 1996 között a kiadói érdekvédelmi szerv szerint is meghétszereződtek (vö. az 1. sz. táblázat megfelelő rovatával: ugyanezen idő alatt a könyvbeszerzési keretek jó esetben megháromszorozódtak), és az átlagár 1996-ban 730 Ft volt.⁵ A könyvtárak által vásárolt könyvek átlagára ennél is magasabb, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban például 940 Ft volt 1995-ben.⁶ Nem csoda hát, hogy a könyvtárak állománya (kínálata) stagnál vagy csökken. És még nem is szóltunk az ún. AV-anyagok áráról, amelyek egy egységre vetítve sokkal magasabbak, mint a könyveké (egy videókazetta átlag 2000 Ft-ba, egy CD-lemez átlag 2500 Ft-ba kerül)⁷, és amelyeket a használók ugyancsak a könyvtáraktól várnak és amelyeket megjelenésükkor a könyvtárak természetesen módon, helyesen illesztettek állományukba, soroltak szolgáltatásaik közé. Ha az állomány gyarapításánál e médiumokra is gondolunk (és nem tehetünk másként, az olvasók – használók – ezt várják tőlünk), csak úgy tudnak a könyvtárak megfelelő választékot, kínálatot nyújtani, ha önköltséges – térítésszerű – alapon teszik. Vagyis e dokumentumokat szerény térítés ellenében szolgáltatják, és az így befolyt térítési díjből vásárolják, gyarapítják az állományt.

Hogyan alakult az elmúlt években és milyen ma a könyvtárak állományának minőségi összetétele? A legnagyobb tehertétel a 80-as évek elején az a becslések szerint mintegy 10 millió kötetes elavult, selejtezésre váró állomány volt, amely a rendszeres selejtezés, állománytisztítás elhanyagolása, adminisztratív akadályok és a könyvtárosok bátortalansága miatt gyűlt fel.⁸ A kilencvenes években végre megindult, ha nem is a kellő ütemben, folyt-folyik a propagandisztikus szépirodalmi, politikai és társadalomtudományi könyvektől való megszabadulás. A kötöttségektől megszabadult könyv- és hírlapkiadás a 80-as évek végétől soha nem látott bő választékot produkált: igen gazdag kínálatot a fajsúlytalan, értéket nem képviselő olvasnivalókból (ezeket a könyvtárak néha elvi megfontolásokból, néha anyagiak hiányában nem veszik meg, helyenként pedig ha drága is, megvásárolják, hogy az olvasói igényeknek megfeleljenek), nagy választékot a vonzó és újszerű tudomány népszerűsítő kézikönyvekből méregdrágán (ezeket, pedig az olvasók a

könyvtáraktól várnák a beszerzésüket, áruk miatt nem vagy nem a szükséges példányszámban vásárolják a könyvtárak.)

A tudományos monográfiákból, klasszikus társadalomtudományi és természettudományos művekből, a legszélesebben értelmezett ún. „kötelező olvasmányok”-ból pedig noha sok hiányt pótol a könyvkiadás, néha kétségbe ejtő hiányok mutatkoznak a könyvtárakban. (Ezeket pusztán a könyvtárak igényeire építve „nem érdemes” megjeleníteni.) A közművelődési és a szakkönyvtárak által évente könyvre költött másfél milliárd forint, úgy látszik nem meghatározó a könyvkiadásban, nem döntő a könyvkereskedelemben. (Ebben természetesen benne van a külföldi könyvek beszerzésére költött összeg, a szakkönyvtárak esetében a keret nagyobb, a közművelődési könyvtárak esetében kisebb hányada.) A soha nem látott választékban megjelenő periodikáknak (újságok, folyóiratok, magazinok) is csak egyre csökkenő hányadát tudják előfizetni a könyvtárak. Az AV-anyagokból (hang- és videókazetta, CD, CD-ROM stb.) elsősorban a nagyobb (megyei, városi) könyvtárak igyekeznek lépést tartani a változásokról, egy-egy új média megjelenésével, de a kellő választékot ők sem tudják biztosítani, annál inkább nem, mivel ezek használatához külön berendezések (a CD-ROM-hoz pl. számítógép) is szükségesek. Mindez hatványozottan érvényes a gyermekolvasóknak szóló kiadványokra, amelyek általában megfizethetetlenül drágák.

Mindent egybevetve: milyen ma a magyar kulturális infrastruktúra legfontosabb intézményét, az ország könyvtári ellátásának gerincét jelentő közkönyvtárak állománya, kínálata? Minden korábnál gazdagabb és színvonalasabb választékot kínál, legalábbis a nagyobb városi és a megyei könyvtárakban. (NB. a hatvanas évekből már elfogadható, egyre javuló volt a kínálat, a mi könyvtáraink voltak az üdítő kivételek a szocialista országok könyvtárügyében!) De ez inkább csak tendenciaszerűen érvényesül. A kisebb könyvtárakban szegényes a választék. A mennyiségi igényeket pedig sehol sem tudják a könyvtárak kielégíteni. A szükséges választékot néha, a kívánatos mennyiséget soha nem tudják a magyar közkönyvtárak nyújtani.

Használat – igénybevétel

A közkönyvtárak használatának csak legfontosabb jellemzője a kilencvenes években, hogy igénybevételük nőtt vagy legalábbis nem csökkent. Ezt látjuk, ha a három legfontosabb mutatót, a beiratkozott olvasók, a látogatók és a kölcsönzött dokumentumok számát vizsgáljuk (ld. 1. sz. táblázat). Mindhárom esetben a globális, összefoglaló adatok minimális ingadozással a használat mennyiségi mutatóinak változatlanóságát jelzik. Beiratkozott olvasóként, azaz rendszeres használóként majdnem másfél millió állampolgár, az ország lakosságának 13,6%-a veszi igénybe szolgáltatásainkat. Rendszeresen, ami évi 12 látogatást jelent, és átlag 2–2,5 dokumentum kölcsönzését alkalmanként. A helyben használat – amelyet nem mér a statisztika –, legalább még egyszer ennyi. Tapasztalatból tudjuk, de a számok részletekbe menő elemzése is bizonyítja ugyanakkor, hogy az igénybevétel jelentősen nőtt és folyamatosan növekszik a szolgáltatóképes pontokon, a városi és megyei könyvtárakban, a fővárosban pedig a központi könyvtárban és a

nagyobb kerületi könyvtárakban. Különösen a használt dokumentumok száma növekszik nem egy helyen évről-évre 15–20%-kal. Az intenzívebb könyvtárhasználatnak csak egyik oka, hogy a rohamosan növekvő könyvtárak miatt a lakosság sem tudja megvenni a könyveket, és a könyvtárakból igyekeznek kielégíteni olvasmányigényét, sőt újabban hallgatni- és néznivalóját (CD, videokazetta) is. Legáltalában ilyen süllyal esik latba az oktatási módszerek változása, a közép- és felsőoktatásban részt vevők nagyobb száma. Ők – a könyvtárak olvasóinak tekintélyes hányada – a konkrét igényekkel jelentkezők, az örökké kielégíthetetlen használók.

Az intenzívebbé váló könyvtárhasználat jelzőszámait elfedik az állománnyal gyengén ellátott, korlátozottan szolgáltatás-képes kis könyvtárak. (1992-ben az összes könyvtár 50,8%-a heti 1–2 nap volt nyitva, 53,2%-uk heti 8 óránál kevesebb időben. Mindössze a könyvtárak negyedrésze, 25,2% volt heti 5 vagy több napon, 30,9%-uk heti 13 vagy több órában nyitva.) A korábbi években, amikor még több volt ezekből (hiszen ilyeneket esuktak be az elmúlt években), több volt a „fiktív olvasó”, akik növelték a statisztika számait, de nem jelentettek tényleges használókat.

Két olyan változásról kell itt szólni, amelyek az utóbbi években lényegesen befolyásolták az igénybevételt, a könyvtárak használatát. Az egyiket az állománnyal kapcsolatban már többször érintettük: ez a szolgáltatások megnövekedett kínálata. A mai magyar közkönyvtárak legjobb egyedeikben már régen nem könyvtárak a szó hagyományos értelmében. Kínálatuk, ha nem is a kívánatos mértékben (és ennek egyértelműen anyagi okai vannak), a különféle új ismerethordozókkal gazdagodott és bővül szinte napról-napra. Egyre inkább médiatárak a városi és a megyei könyvtárak. A szolgáltatások gazdagodásához tartozik a különféle információs technikák bevezetése (a közhasznú lakossági információtól kezdve számítógépes adatbázisok használatba adásáig, közvetítéséig). Mindez hozzájárult, hogy a legjobb közkönyvtárak a helyi információs intézményekként funkcionáljanak és ilyen értelemben is növeljék igénybevételüket. Az internet általános bevezetése – néhány helyen már megteremtették a könyvtárakban a hozzáférés lehetőségét –, tovább növelheti a könyvtárhálózat, mint lakossági információs hálózat szerepét.

A másik fontos változás az igénybevétel lehetőségét illetően a beiratkozási díjak és a térítéses szolgáltatások bevezetése. 1985-ben, amikor a FSZEK bevezette a hanglemezek és kazetták térítésért való kölcsönzését, nagy felzúdulást keltett, elsősorban a könyvtárosok körében. A közönség megértéssel fogadta, éppúgy, mint a beiratkozási díjak – akkor drasztikusnak számító – 60, illetve 10 Ft-ra való emelését az addigi névleges 3, ill. 1 Ft-ról 1989-ben. Mostanra általánossá – de nem egységessé – vált beiratkozási díjak szedése, némely könyvtár aránytalanul nagy díjat szed, néhány még a helyben használatért is.

(A beiratkozási díj skálája évi 100–700, sőt 2000 Ft-ig terjed a felnőttek részére, de van, ahol 500 Ft-ot szednek a gyerekektől is.) A lakosság tudomásul vette ugyan e lényegében gazdasági kényszerintézkedést, de több jelenség jelzi, hogy nem volt hatástalan az igénybevételre. A beiratkozottak szá-

mát csökkenti, hogy a családok élnek a differenciáltan megszabott díjakkal, az „olcsóbban” beíratható nyugdíjas családtagot vagy gyermeket íratják be, aki az egész családnak kölcsönöz. Egy-egy díjemelés nem hoz annyi bevételt, amennyit akkor jelentene, ha minden addigi olvasó újra beiratkozna. Vagy pl., hogy a FSZEK egy 1996-os könyvtárnépszerűsítő akciója során egy héttig ingyen iratkozhattak be a gyerekek. Több mint 8600 gyereket íratott be egy hét alatt a 100 Ft-os díjat megtakarítandó. (A FSZEK-nek összesen 30 800 gyerekolvasója volt.) A megoldás abban kristályosodhat ki – valószínűleg azt javasolja a könyvtári törvény is –, hogy a helyben használat legyen ingyenes, az országosan limitált határon belül differenciált (életkor, szociális státusz, pl. nyugdíjasság, hátrányos fizikai helyzet stb. szerint differenciált) a beiratkozási díjért lehessen kölcsönözni a hagyományos dokumentumokat (könyv, folyóirat) és önköltséget képviselő térítésért az AV-anyagokat. Ez sérti legkevésbé az olvasó-használó érdekeit, fenntartja az esélyegyenlőség és az információhoz való szabad hozzájutást megvalósító ingyenesség elvét és enyhít valamennyit a könyvtárak anyagi gondjain.

Különleges figyelmet igénylő rétegek

A gyermekek könyvtári ellátása hagyományosan feladata a közkönyvtáraknak, amely esetenként külön gyermekrészlegben, néha (kényszerből) önálló gyermekkönyvtárban, néha csak a szolgálat időbeli elkülönülésében valósul meg. E szolgáltatások igénybe vétele – részben a csökkenő gyermeklétszám, részben a videózás növekvő elterjedése hatására – jelentősen csökkent. Tíz évvel ezelőtt még az olvasóknak majdnem fele, ma már csak egyharmada gyermekolvasó. Sajnos csökken az olvasó gyermekek aránya az adott korosztály létszámához viszonyítva is.

A nemzetiségi és etnikai lakosság (németek, horvátok, szlovákok, szerbek, románok, cigányok) könyvtári ellátásában ún. pozitív diszkrimináció, vagyis kettős ellátás elve érvényesül. Alapelvként a helyi közkönyvtár köteles gyűjteni és szolgáltatni a helyi nemzetiségi lakosság anyanyelvén az irodalmat. Ezen túlmenően nemzetiségeként néhány ún. „báziskönyvtár” (általában városi vagy megyei könyvtárak) gyűjti és letétként vagy közvetlen kölcsönzés útján juttatja el az érdekeltekhez a helyben gyűjtőnél gazdagabb választékából az irodalmat. Esetenként a nemzetiségi szövetségek önállóan is működtetnek könyvtárat, általában az iskolákkal együtt. Túlzás volna azt állítani, hogy a rendszer hibátlanul működik, mindenesetre nemzetiségenként is eltérő színvonalon (a leggyengébb a cigány lakosság könyvtári ellátása). A szomszéd országokban létező magyar anyagot is gyűjtő könyvtárakkal cserekapcsolat útján igyekeznek az itteni nemzetiségi könyvtárak részére anyanyelvi irodalmat beszerezni. E kapcsolatokból fejlődött ki a határon túli magyarok könyvtári ellátásának segítése. Részben az ottani magyarok (is) lakta települések önkormányzati könyvtárainak, részben az ottani magyar szervezetek által létrehozottaknak több millió kötetnyi állományt juttattak közvetlenül a rendszerváltás után a magyar közkönyvtárak, de a segítség egyéb módját (pl. könyvtárosok képzése, kiadványok megjelente-

tése stb.) is megtalálták. A kapcsolat egyre rendszeresebb és szorosabb; az itteni könyvtári tanácskozásoknak, megbeszéléseknek ma már természetes résztvevői a szomszédos országok magyar könyvtárosai.

A fizikailag hátrányos helyzetű állampolgároknak a könyvtárak többféle módon nyújtanak segítséget. A mozgáskorlátozottaknak nem mindenhol, általában csak az újabban épült könyvtárakban teszik lehetővé az intézmény megközelítését. A vakoknak és gyengénlátóknak a nagyobb könyvtárakban hangoskönyv-gyűjteményt hoztak létre. A siketekkel együtt a legtöbb könyvtár ingyenesen, a számukra hozzáférhető dokumentumokat (vakok a hangos-könyveket, zenekazettákat, siketek a videokazettákat) általában térítés nélkül használhatják. A kórházakban ápolottnak helyenként letéti vagy fiókkönyvtárat létesít a helyi könyvtár. A büntetőintézetekben mindenütt működik közművelődési könyvtár.

A magyar közművelődési könyvtárak a hatvanas-hetvenes években – ha nem mereven is, ha nem elég „hatékonyan” is – a szocialista társadalom nevelési intézményeként működtek. Mint arra már többször utaltunk, munkájuk szervezése, működési elveik, modelljük (szabadpolcos rendszer, kevés kötöttség a használatban, változatos médiakínálat stb.) inkább hasonlított a 30–40 évvel korábbi nyugati és észak-európai könyvtárakra, amelyek végső soron ugyancsak a felvilágosodásra visszavezethető nevelési intézmények voltak, mint a többi szocialista ország „szovjet típusú” könyvtárait. A példaként szolgáló országokban napjainkra modellváltás történt, elsősorban az angol és skandináv, de sok német és holland közkönyvtárban is! A könyvtár nem nevelési intézmény, nem valamely elvont eszményt megvalósító, hanem a fenntartó közösséget szolgáló, annak az igényeihez igazodó, szolgáltató intézménnyé vált. A könyvtáros könyvtárából az olvasó könyvtárává alakultak, és ennek megfelelően szervezték tevékenységüket (állományalakítás, feltárás, szolgáltatásrend, marketing és propaganda stb.) Ez a modellváltás nálunk csak részben történt meg. A nyolcvanas évek közepén-végén a FSZEK-ben történtek ebbe az irányba határozott lépések, másutt leginkább csak a korábbi merev megoldásokon változtattak, a megszűnt ideológiai-politikai korlátok következményeit tüntették fel. Inkább csak az utóbbi években keresik és találják meg mind több könyvtárban a működés új modelljét.

Modellváltásnak lehet minősíteni az irányításban – szervezetben bekövetkezett változást is, amely ugyancsak koráb-

ban kezdődött, de az 1990-es önkormányzati törvénnyel kodifikálódott. A korábbi, mereven a közigazgatási hierarchiához kötődő hálózati felépítés megszűnt, a könyvtárak közvetlenül a fenntartó önkormányzathoz kapcsolódtak. A könyvtárak közötti kapcsolat szervezett formája máig nem alakult ki (talán majd a számítógépes hálózatok létrejötte jelent változást) és az egyes településtípusok ellátási rendjében, fenntartási megoldásaiban is van még tisztázni való. Így pl. a kistépelülések hatékony és a nagyobbakéval azonos értékű ellátási megoldásai (mozgóellátás, letéti rendszer ellátórendszerrel kombinálva), vagy a megyeszékhely városok párhuzamos ellátási (városi és ugyancsak elsősorban városi feladatokat ellátó megyei könyvtárak párhuzamos fenntartása) kérdései. Mindmégannyi probléma, amelynek a megoldását talán a könyvtári törvénytől sem lehet várni. Inkább a józan esztől és a gazdasági kényszertől.

Jegyzetek

1. Az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségi szervek feladat- és hatásköréről. – Magyar Közlöny 1991. 68. sz.
2. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Jelentés 1991. Bp. 1992. Ugyanaz a további évekről.
3. Ld. az 1. sz. jegyzetet és az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról. – Magyar Közlöny 1990. 80. sz.
4. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Jelentés 1995. Bp. 1996.
5. Zentai Pál Péter nyilatkozata. In *Varga Lajos Márton: Kötetek* 83 185 forintért – Népszabadság. 1996. május 30.
6. Ld. 4. sz. jegyzet.
7. Ld. 4. sz. jegyzet.
8. Kiss Jenő: Orizzük vagy használjuk? = *Élet és Irodalom* 1985. nov. 1–5. p. és dr. Tóth Gyula: Túlhízalt, elnehezült könyvtárak kevésbé szolgálják az állampolgárt. – *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 1994. okt. 3–10. old.
9. Forrás: Művelődési és Közoktatási Minisztérium Statisztikai Tájékoztató. Közgyűjtemények, kiadói tevékenység. 1992. Bp. 1993.

(Folytatjuk)

A tanulmány a Szerző engedélyével másodközlés. Eredeti megjelenési helye: *Magyarország kultúrája az ezredfordulón (Műhelytanulmányok)* Szerk.: Baán László, Budapest: Média+Print. 1997. 242 p. In. 66–88. p.

Év	Könyvtárak száma	Állomány	Állománygyarapításra fordított Ft 1000	Olvasók száma	Látogatók	Kölcsönzött állomány egységei/1000	14 évesnél fiatalabb olvasók 1000
1985	4645	38 267,4	108 403,7	1690,0		39 661,4	
1989	4284	40 802,4	142 357,2	1354,2	16 401,4	36 697,4	661,3
1990	4262	41 227,7	170 680,5	1518,4	16 788,1	36 778,9	644,6
1991	4008	40 992,2	225 646,9	1463,0	16 644,3	35 978,9	586,5
1992	3870	40 344,0	322 350,5	1417,7	16 807,6	36 663,7	539,5
1993	3792	41 394,8	343 274,2	1423,2	16 705,0	36 782,3	527,8
1994	3723	41 778,8	466 858,1	1428,0	17 143,5	37 763,8	517,3

Vizuális nevelés és könyvtár a zirci III. Béla Gimnáziumban

SZÜCS ISTVÁN

Egy olyan pillanatban, amikor egy könyv szerkesztését éppen befejeztem, lapszerkesztő barátom megkért: írjam meg az iskolai könyvtárhasználati tapasztalataim. Annyi tárgyilagos művészetelméleti munka után, amely „személyemet illendően elbűjtatta” a tárgyalt művészek és tanítványok mögött, most, ha csak néhány megjegyzés erejéig is, félretekintem a művészettörténeti adatokat, a vizuális ítéleteket, és a bevezetőben magamról beszélek, az egykori énemről, a mai tanítványaimmal egyidős kamaszodóról: hogyan hatottak rám az első könyvek, melyeket villantja fel bennem elsőként az idén félszáz éves emlékezet...

Olvasmányaimnak és erkölcsi nevelésemnek valódi története, úgy tűnik, Petőfi János vitézével kezdődik, de utána és vele együtt Róna Emy rajzaival is. Megkapott, hogy az illusztrátor a maga eszközeivel újra fogalmazta a költői alkotást, miközben a tartalmi mondanivalót is megjelenítette. A nagyszerű rajzok másolásra készítették azon a régi, 1956-os karácsonyon. (Időközben Róna Emy egyik kiállításának dedikált katalógusa is kincseim közé került.)

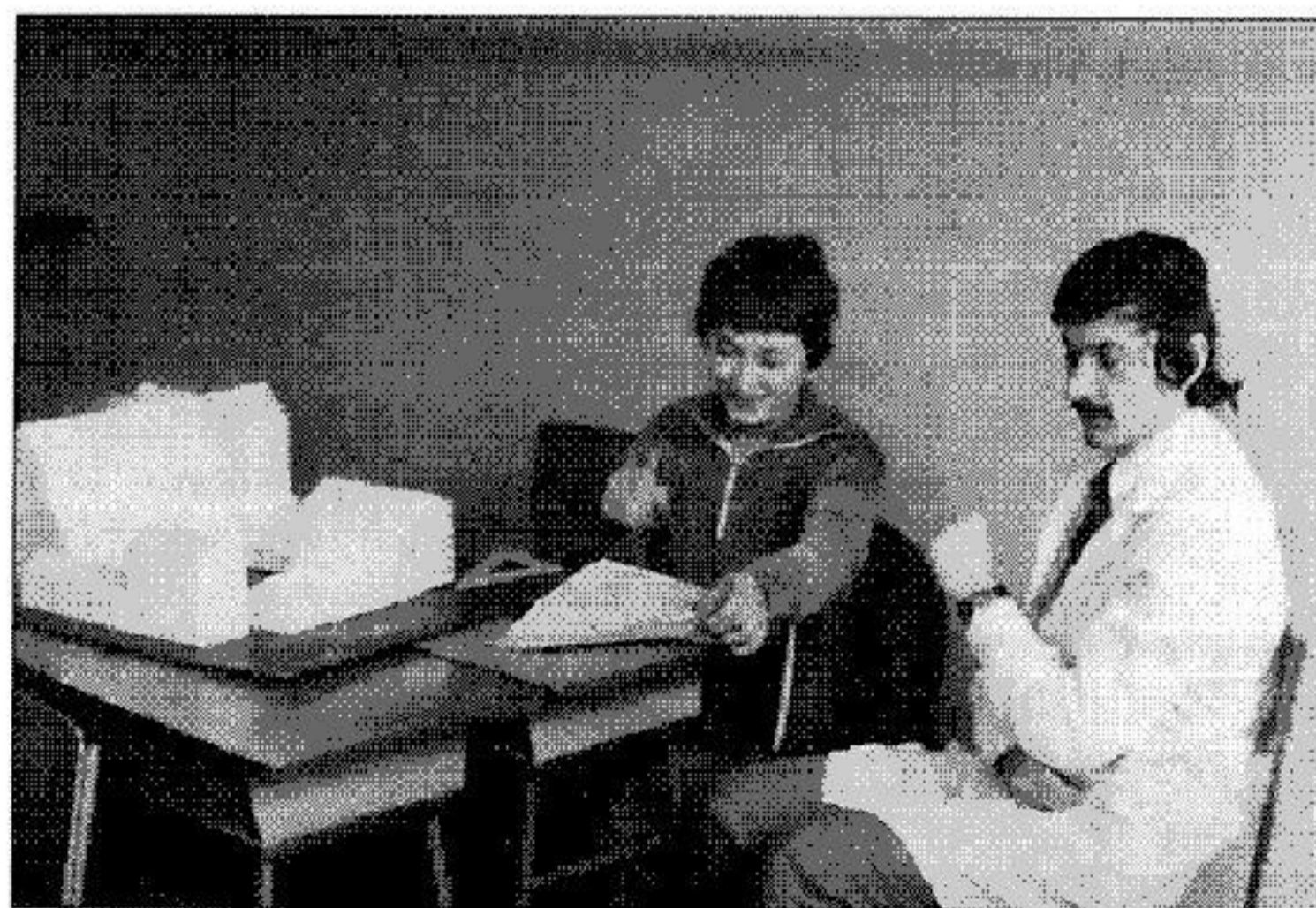
A családi élet melegéhez, szüleim gyöngéd szeretetéhez köthető a következő könyv is, amelyet egy vasútállomás (Komárom) újságpavilonjában pillantottam meg az egyik utazásunk alkalmával. Kiszáradva már lapozhattam is édesanyám ajándékát Munkácsy és kora címmel. Szótárfüzetnyi a mérete, mégis nagy örömhöz juttatott. (Akkor még nem tudhattam, hogy szerzője majdan egyetemi tanulmányaim kedvelt professzora lesz.) A könyv szó harmadikként azt a művészettörténeti kiskönyvtárat idézi emlékezetembe, amelyet gimnazista koromban kollégiumi nevelőtanárom mint sajátját bocsátotta rendelkezésemre...

Ezek a gyermek- és kamaszkori könyvélmények is magyarázhatják életem későbbi alakulását, további szép emlékekkel kiegészülve. De milyen könyvek hatnak a mai 9–18 évesekre, tanítványainkra? Mit tudunk tovább adni a bennünket és kortársainkat felváltó nemzedéknek mindabból a szellemi és erkölcsi nevelésből, amelyet mi a könyvektől kaptunk?

A pedagógia s kiváltképp az *olvasáspedagógia* izgalmas korszakát éli az *internet korában*. Mindenütt a világban kísérleteznek, újítanak, hatékonyabb módszereket ajánlanak. Diákjaink környezetében összehasonlíthatatlanul több a betű, az írás, mint volt a „mi időnkben”. Festett és világítva futó betűket láthatnak a falusi utcákon is. Óriásplakátok, magazinok, árucikkek kellemkedő csomagolásai hívják fel magukra a figyelmet lépten-nyomon. Betűket, változtatható „karaktereket” kínál nekik a számítógép monitora, mozgó szövegeket mutat a tévé képernyője. Igaz, hogy a televízió tömegesen terjeszti a kétes értékű összeállításokat is, pl. a „békeidőről” szóló anyagszerű, nehézkes és „pompás” évszak-giccs logókat, de az a „rajztagozatos” diák, aki már el-

jutott a tudatos válogatás fokára, az folyamatosan részesülhet a világirodalom ill. a vizuális művészetek remekeiben is, mégpedig audiovizuális formában.

De nézzük, mi a helyzet az élőbeszéd, a rádió ill. televízió „hangzó szövegének kottája”, az írott szöveg és a kép-írás terén. Az integrált áramkörök világában is igen nagy szerepet szánunk a *könyvnek és szaklapoknak*, mint az elsőszámú írás- és képhordozóknak: mert testközeliek, mert kézhez simulóak, változatos az alakjuk, tömegük van, lapjaik különböző anyagi minőségűek lehetnek, és a nyomdafriss könyvek illatát sem feledhetjük. Vagyis, több érzékterületünkre hatnak. A *válogatás művészetét* kell elsajátíttatnunk növendékeinkkel ezek használatában is, mert a nagyszámú és nyomdatechnikailag elbűvülő „csábruhába” öltöztetett kiadványok között nem kevés mellőz minden szakszerűséget és valódi értéket. (Rosszul értelmezett tükörfordítások felhasználásával készült külföldi publikációk, vulgáris, igénytelen megfogalmazások, naív kísérőrajzok ill. „hiperrealista” fotónatúrát alkalmazó szemléltetések a vállalható fényképek és formanyelvileg tisztázott rajzok helyett.) Álművészeti kiadványok, akadémisztikus receptkönyvek ezek, sajnos az igazi és egyetemes vizuális nevelés kreativitást szolgáló tennivalóit kihagyják. Megállapításaink a szabadon megjelentetett tankönyvek egy részére is érvényesek. És még nem is beszéltünk egyebek mellett (szadizmus, pornográfia, slágerkönyvek) a kisgyerekek számára készülő irodalmi-képzőművészeti giccsokról, az újraélesztett kifestőkönyvekről, a verses-képes kiadványok vadhajításairól.

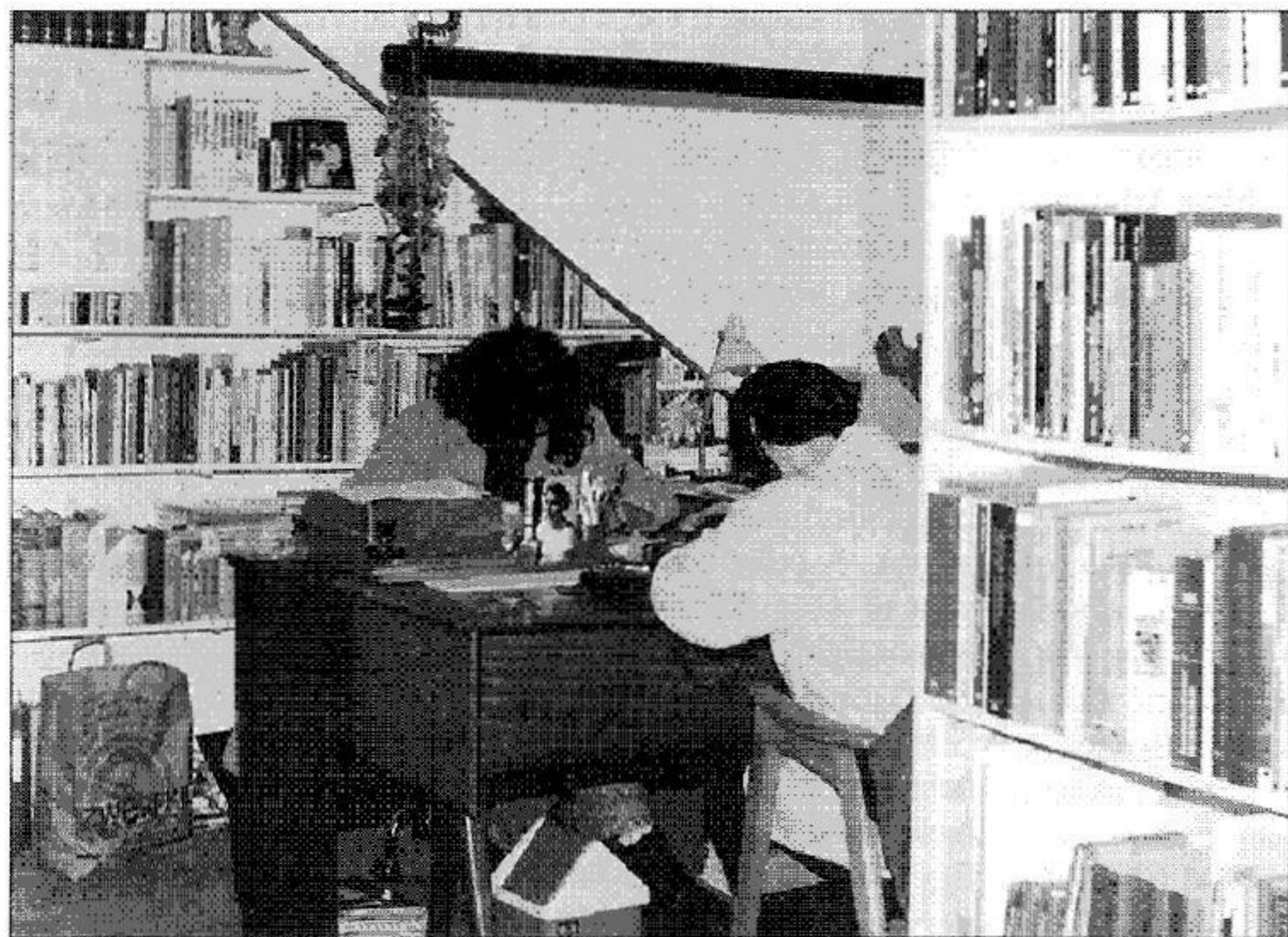

A szerző tanítványaival

Iskolánkban a rádió- és magnóvíziós, a tévé- ill. számítógépes programok *együttműködését* igyekeztünk megvalósítani könyvtárunkkal, így juttatva hozzá tanulóinkat a maradandóbb élményekhez. A vizuális nyelv és művészet tagozati képzésünk során éppen az a *különbség*, amely elválasztja a tévénézést és az olvasást, *megoldást is kínál* az összekapcsol-

lásra. *Néhány példát* mutatunk ezekhez a továbbiakban. Fontos ismeretterjesztő műsorokhoz *előre elkészített műsorfüzetet* használunk, amely nemcsak a videón történő lejátszás jobb megértését készíti elő, hanem ötleteket, feladatokat is ad, amelyekkel tovább dolgozhatnak diáknézőink.

A Magyar Képzőművészeti Főiskola *Balogh Jenő* vezette munkacsoportja pl. a *Látás hatalma* 1975-ös sorozatával már kialakított a magyar tévében egy világviszonylatban is követendő kapcsolatot. A rádió és az Országos Oktatási Központ is készített hasonló *Balogh* professzorral *Idők* tanúit, a művészetek címmel. Gimnáziumunkban több ilyen program és füzet (forgatókönyv) is készült pl. a *Bionika* építészet (magnóvízió), a *fotó* és a *mozgóképkultúra* témájában stb.

Diákok a gimnázium könyvtárában

Képzési gyakorlatunkba épültek azok a már közvetített sorozatok, amelyek könyv formájában is megjelentek. (A *tévé* építészeti sorozata: *Rtv–Minerva* 1979 *Unokáink* is látni fogják, az *Mrt–Minerva* 1971 *Magyar művészettörténet* sorozata, az *Mtv–Reflektor* Kiadó *Magyar Évszázadok* összeállítása 1988-ból és ilyen az *Mtv Sok*, ami sok c. angol képzőművészeti sorozata is, amelyet a film magyar szakértője, a *Műalkotások elemzése* gimn. I–III. o. című tankönyvünk szerzőjeként is az *avantgárd* fejezetébe épített.) A *NAT* helyi, megyei tennivalóit segíti az összeállítás ill. szerkesztés alatt álló *videóanyag* *Veszprém megye műemlékeiről* és *művészeti gyűjteményeiről* a hozzá tartozó *munkatankönyvvel*, amelyet a *szaktanácsadó* egyéb *szakemberek* bevonásával készít, megjelentetését a *Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet* vállalta.

Az eddig elmondottakból is kiviláglik, hogy iskolánkban, miként szerte a világon, kialakulóban van a *médiatárral kapcsolódó könyvtár gyakorlata*. Az iskolát is minősítő *könyvtár eszközei* egyre gyarapodnak a nagy, tudományos

könyvtárakhoz hasonlóan. Ezekkel, a már meglévőkkel *kelőképpen* be tudjuk vezetni *diákjainkat* a *tudományos és művészeti bűvárkodás* elemeibe. Rendszeresen adunk *tanóráinkon*, főként a *művészettörténeten* önállóan *kidolgozandó témákat*. Ezekhez nemcsak *össze kell gyűjteni* a *szakirodalmat*, hanem *rendezni, kritikával kiválogatni* a *témához legjobban illőt*, és *több-kevesebb önállósággal* megfogalmazni *egy-egy dolgozatot* vagy *kiselőadást (referátumot)*. *Gimnáziumunk* magasabb szintű, *speciális vizuális nyelv és művészet* képzése révén a *tanévek múltán* egyre nagyobb *önállóságot, öntevékenységet* követel az *ismeretszerzésben*, s a *fiatalok többsége* el is jut erre a *fokra*. Az *évfolyamonkénti 15 fős csoportokból* általában *5–6 tanuló létformájává* válik a *kutatás, az utánjárás*, *4–5 diák* kisebb *segítség*gel,

erőteljesebb *motivációk hatására* felel meg *elvárásainknak*, *3–4 tagozatos* *csak ritkán* és *nehézségek közepette* haladja meg a *szaktárgyi minimumot* a *könyvtári munkában*. Ez *utóbbiak* *gyakorta* *beérik* az *„egykönyvű” (tankönyv) műveltség*gel. *Képességeik, megfelelő tudásuk* az *egyéb tantárgyi igényeknek, teherbírásuk* csupán *ennyit* tesz lehetővé.

Tapasztalatok és a *bevezetőben szereplő példáink* is igazolják, hogy a *gyermek és kamaszkorban* szerzett *közvetett képi élmények* egész *életében* végigkísérik az *embert: élőképszerűen, újra meg újra felidézzük őket*. Ezért *nem mindegy*, hogy *milyen könyvekkel* találkozik *először* a *fiatal*. *Témáink szempontjából* most *fontosabbnak tartjuk*, hogy a *vizuális nevelési, képzőművészeti tárgyú könyveinkről* adjunk *eligazítást, tájékoztatást*. *Jelen írásunkban* egy *35 éve létező és fejlődő iskolai könyvtár anyagáról* szólhatunk. Az *állományban bekövetkezett mennyiségi és minőségi változások* *tanulmányozása* olyan *következtetések* *levonásához* juttat

bennünket, amelyek *nem csupán a zirci gimnázium*, hanem *általánosabb értelemben* egy *egész korszak szellemi arculatáról* alkotott *képünket* is *gazdagítják*. *Könyvtári készletünket* *tulajdonképpen* az a *tény tette* *naggyá, gazdaggá*, hogy a *rajz és műalkotások elemzése* *tantárgyat* 1973 óta *szakember tanítja* ebben a *gimnáziumban*. *Annak előtte* *történelem-tanárok* *látták el* a *vizuális nevelés itteni tennivalóit* *műkedvelői szinten*, ám *becsülhető igyekezettel*. (*Egyikőjük, lévén olasz szakos* is, ez *idő tájt* az *érett reneszánsz építészenek tanulmányozásával* *foglalkozott*. *Egy Palládioról* szóló *monográfiát* *ültetett át magyar nyelvre*. Ez *akkoriban* *hiánypótló mű* volt, így *doktori címhez* is *juttatta a kollégát: dr. Hajnóczy Gábot*.) *Ők főként* a *szemléltetést szolgáló albumokat* *vásároltatták* az *iskolának*. *Egészen új feladatok* *jelentkeztek* a *vizuális nevelőtanár érkezésével*. *Megváltozott* a *tanulók érdeklődése* *ill. kibővült* a *feldolgozandó tananyag köre*. A *kiszélesedett ismeretanyag*, a *vizuális műveltség színvonalának emelése* *érdekében* a *szaktanár alapvető feladatává* *tette* az *egyre sokrétűbb kiadványok* *beszerzését*. *Kitűzött céljait*,

melyek hamarosan realitássá értek, nagyban segítette a mind korszerűbbé váló könyvtár. A gyűjtemény elsősorban műelemző és esztétikával foglalkozó művekkel gyarapodott (René Berger, Lyka Károly, Moholy-Nagy László, Rudolf Arnheim, Kepes György, David Piper, Panofsky E. stb.).

1990-től mélyreható változásokon ment át a zirci III. Béla Gimnázium: ez az az év, amikor az intézmény egyik elsődleges feladata a vizuális nyelv és művészet speciális tanítása lett. A könyvtárban emellett az is nagy átalakulást idézett elő, hogy különböző ajándékozások (korábban a volt Szovjetunióból, NDK-ból, Finnországból, Franciaországból) és országos versenyeken elért sikereink pályadíjaként (képzőművészeti kiskönyvtár a Magyar Képzőművészek Szövetségétől), a Soros alapítvány ajándékaként ill. médiapályázat elnyerése révén videósorozat a filmművészet klasszikusai-ból) igen jelentős anyag került hozzánk. Mindez tovább növekedett az évenkénti beszerzéseinkkel. Főként a jelleméleti, a formatani, művészet- és egyháztörténeti, formanyelvi, alkotáslélektani, ismeretelméleti és monografikus könyvek száma gyarapodott.

A metodikai és szakági tanulságok mellett fontosnak tartjuk azt a szellemet, amit az előbbi felosztás is tükröz: *a magyar művek jelentősége* ugrásszerűen megnőtt a Bauhaus magyar szerzőitől a mai szakírókig, belehelyezve őket az egyetemes folyamatokba.

Könyvtárunkban keresgélve a következő *könyvtípusokkal* számolhatunk diákjaink: *általános, áttekintő művészettörténeti*, vagy a művészet világát más módon feltáró könyvek. Ezek többnyire gazdagon illusztráltak, szövegük történeti és stílustörténeti adatokat, összefüggéseket közöl. Ezeket a könyveket másodévben adjuk növendékeink kezébe, akkor, amikor már képzőművészeti élményeik alapján rendszeresen szeretnének is tanulni a látottakról, ill. már kellő képnézői tapasztalatuk van. Különösen jól hasznosíthatók a külön szerkesztett ún. képkötetek és a szövegekötetek (pl. A magyarországi művészet története, Corvina).

Monográfiáink közül kedveltek a diákok körében az egy-egy művészről szóló írások kitűnő minőségű reprodukciókkal (pl. *A művészet világa sorozatban* megjelentek ill. *A művészet klasszikusai Corvina-összeállítás, valamint a Taschen-könyvek*). Ezen kötetek esetében már a képek vezéreltik a szövegértést és nem fordítva. *A külföldi nagy mesterekről szóló monográfiák mellett szép számmal vannak iskolánkban a hazai művészekről szólók is – nemzeti kultúránk megértése szempontjából és kvalitásaik révén is ezek nagyon fontosak.* (Ilyenek a *Képzőművészeti és a Dunakönyv Kiadó sorozatai*.) Nem hiányozhat könyvtárunkból *nemzeti vizuális nevelésünk alapműve, Réti István: A nagybányai művésztelep c. „krónikája” sem. Használjuk még A művészet kiskönyvtára és a Szemtől szembe kiadványait is. Az életrajzi regényeket csak részben sorolhatjuk a szakirodalomhoz, inkább a szépirodalomhoz tartoznak. Bár jelentőségük a műértés szempontjából nem nagy, mégis fontosak. Tagozatunk szívesen veszik kézbe ezeket is, kiváltképp, ha a művészettörténet órán egy-egy szóban forgó művész képei, szobrai vetítéseink alkalmával már felkeltették az érdek-*

lődésüket. A Perruchot-sorozat vezet ebben, a magyarok közül Ferenczy István és Munkácsy. Kitüntetett helyet kapott Somerset Maugham: *Az ördög sarkantyúja* (Gauguin), valamint André Simon: *Modigliani szenvedélyes élete*.

A több mint 10 ezer kötetet számláló állományban hozzávetőleg ezer művészettel, ill. a vizuális neveléssel foglalkozó könyv található. A *rendszerezésben* külön válnak egymástól azok a könyvek, amelyeket ki is lehet kölcsönözni, és a kézikönyvtár gyűjteménye, ez utóbbi is mindenki számára elérhető a tevékenységek közvetlen helyszínén, a galériás műtermünkben. A *kézikönyvtárba* tartoznak mindenekelőtt bemutató kiadványok, valamint az átfogó művészettörténeti könyvek és a legmeghatározóbb művészekről szóló monográfiák. Itt tartjuk a város és a megye helyismereti kiadványait (pl. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*), mert növendékeink sokszor kapnak ezekhez kapcsolódó kutatási feladatot, vizuálisan megoldandó programokat (pl. modellezések, makettek, kópiák a legkülönbözőbb anyagokból). A kézikönyvtár darabjai tervezetten és a „legváratlanabb” pedagógiai helyzetekben is elérhető közelségben, karnyújtásnyira vannak: a tanár és a diák egyaránt szemléltethet velük szövegesen és a művészeti albumokkal. Az iskolai könyvtárszobánk is kitűnően alkalmas arra, hogy *szabadpolcos rendszerünkben* akadály nélkül választhassanak a könyvekből, előzetesen belelapozhatnak, beleolvashatnak tanítványaink. A polcokon levő szakkönyvek azokkal a kötetekkel vannak szomszédságban, amelyekhez tartalmuk szerint is legközelebb állnak.

Már képzésünk első évfolyamán a könyvtár és könyvhasználat hagyományos formulái – a könyvtáros és kölcsönző – mellé új gyakorlat lépett, a *„rajztagozatos könyvtervezőé”*. Egy olyan érdeklődő fiatalemberé, aki speciális tanóráján (tervezőgrafika) széles körű szakmai tájékozottsággal tervezheti meg egy-egy könyv, katalógus belső elrendezését, kötését, plakátszerű vizuális arculatát, és tudója lehet a könyv technikai és formai létrehozásának. Tanév végére a vizuális nyelv és művészet tagozatos növendék egy olyan tárgyat alkot: könyvet, lapot, plakátot, amely nem csupán képeket, ábrákat, rajzokat, színes reprodukciókat tartalmaz, hanem egységes megjelenése is átszövődik „képekkel”: az ofszet, ill. a táblanyomat (lapdúcos) és tisztán hagyott felületek pozitív-negatív képével, a betűk karakterével, a könyv formátumával, az ábrák és a szöveg viszonyított feltételeivel. Egységes, zárt alakká kell válniuk, nemcsak a könyvben, de a plakáton, a leporellón és a prospektusokon is.

Az alkalmazott vagy tervezőgrafika könyvművészeti mestersége, azaz a szép könyv megszületése alapvetően három tényezőtől függ: a könyvtervezőtől, az illusztrátortól és a technikától. A tervező feladata lényegében ugyanaz, mint az előadóművészé: a szerzői akarat közvetítése a lehető legpontosabban. A megvalósított tervezéseinkből kiemelkedik a Megyei Pedagógiai Intézet 1994-ben megjelentetett Első termés sorozatának Aranykapu c. diákantológiája, melyet egyazon diákunk borítórajza és illusztrációi emelték a tartalom és forma esztétikai egységébe.

A könyv és a grafika, azaz a szöveg és a kép kapcsolatának kitűnő alkalmait kínálják a vizuális nyelv és művészet tagozat *illusztrációs feladatai* is:

- amikor a tartalmi mondanivalót jelenítik meg pl. a tudományos munkák magyarázó-közlő rajzai,
- amikor a szöveget képekkel kísérő, rajzokkal megjelenítő pl. a sokszor okkal, ok nélkül elmarasztalt „képregeny”, annak első szép és tartalmas formátuma a táblanyomatos Biblia Pauperum,
- amikor a képalkotás az író mondanivalójával egyenértékű és nem a mű tartalmát, szövegét, hanem annak hangulati elemeit fordítja le a maga sajátos formanyelvére, pl. Hincz, Kass, Reich és Würtz nyomán, a régi-ek közül Zichy Mihály Arany-balladáit tanulmányozzuk.

Legsikeresebb növendékeink illusztrációt csak ott és akkor alkalmaznak, ahol azt az írói, a költői alkotás lehetővé vagy kívánatosá teszi, vagy ahol lényeges – pl. didaktikai okokból – a tárgyi világ vizuális megjelenítése. Kiemelkedő megoldások születtek az I. évfolyam Homérosz: Iliász (Akhilleusz pajzsa), a II. évf. E. T. A. Hoffmann: Der Goldene Topf, a III. évfolyamon Babits: Mozgófénykép, IV.-ben Kassák: Egy ember élete (A ló meghal, a madarak kirepülnek) című alkotásához.

A gimnázium művésztanára évről évre foglalkozik az ország harmadik legnagyobb *műemlékkönyvtára* vizuális nevelésben felhasználható *köteteivel* is. Az iskolába kerülése óta (1973) szoros munkakapcsolatban áll a zirci apátsági könyvtárral, amely részben meg is szabta a helyi tanterv szervezeti és tematikai jellegét. A speciális képzésben részt vevő gimnáziumi tanulók figyelmét a művészettörténeli, építészettörténeli és esztétikai témájú könyvekre irányítjuk. Így a nagy, metszetes kiadványok sorában van egy igen értékes Du Pérac-metszetgyűjtemény az antik Rómáról. A könyvet 1575-ben adták ki Rómában, első évfolyamosok tanulmányozhatják. Két nagyméretű metszetes kötet a legszebb brit építészeti alkotásokkal, valamint a kertművészzel kápráztatja el a másodéveseket. 1724-ben láttak napvilágot Londonban. További két értékes művészetelméleti könyvről kell itt még szólnunk, mindkettő szerzője Ernst Ludwig Rumbenius. Harmad- és negyedéves diákjaink a rajzolás és festés gyakorlatát, valamint az egyéb színes technikák műfaji mesterfogásait tanulmányozhatják ezekben (1826 Quedlinburg–Leipzig). Az alkalmazott geometriai könyvek mellett sokat hasznosítunk a kézi festésű botanikai kiadványokból is.

Néhány nappal cikkem befejezése előtt (1997. szeptember 6., szombat) olvastam az egyik újságban *Szántó Tiborról*, a huszadik századi magyar könyvművészet legavatottabb mesteréről, aki nyolcvanöt évesen is fáradhatatlanul tervez, most éppen Illyés Gyula még meg nem jelent verseinek készítő kötetet. Alljon itt a nagy költőbarát és a könyvművész közös vallomása:

Dolgozz, munkálj. A szép, a jó, a hasznos,
mihelyt elkészül, az élethez áll.
Minden jó mű egy-egy szabadságharcos.
Légy hű magadhoz, olyanokat alkoss,
ne fogja a halál!

(Illyés Gyula: Ars poetica)

A Magyar Iskolaszék Egyesület kiadványsorozata, a MIE-füzetek legújabb darabjaként olvasható *Ugrin Gáborné* Könyvtárostanárok az iskolában című munkája, amelynek melléklete a sajtóban megjelent iskolakönyvtári, -könyvtárosi témájú írásokból közöl válogatást.

Ugrin Gáborné másik munkája Könyvtárostanárok képzése (Könyvtárpedagógia a tanárjelöltek képzésében általában és különösen a könyvtár tanszékeken) címmel jelent meg, gazdag jegyzet és irodalomjegyzék melléklettel ellátva.

*

Miről ír a Könyv–Könyvtár–Könyvtáros?

A Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos és Vajda Kornél által szerkesztett folyóirat ez évi 10. (októberi) száma gazdag, színvonalas tanulmányokat, cikkeket közöl.

Vajda Kornél az Egy vándorgyűlés anatómiája címmel foglalta össze a MKE 29., kecskeméti vándorgyűlésen történeteket. Két, a könyvtáros szakma számára fontos idézete: „A szakma felemelte fejét és kiegyenesítette a gerincét.” ... „Meghajolai, meggömbülni már nem fog.”

Skaliczki Judit a könyvtári törvény kapcsán A nyilvános könyvtár a demokratikus társadalomban címmel szövegezte, hogy a nyilvános könyvtárnak nyitott könyvtárnak kell lennie, amely nyitott az állampolgároknak a dokumentumok és információk, valamint a szolgáltatások szempontjából. A folyamat pedig: a demokratikus társadalom információs társadalommá válik.

A folyóirat további írásai között olvashatunk arról, Hollandiában a könyvtárak együttműködése hogyan segíti a központi szolgáltatást (ahol tendencia lett a növekvő, olvasóktól származó bevétel és a csökkenő állami támogatás); Szolnokon felavatták a megyei könyvtár új épületszárnyát; tanácskozást tartottak a magyar bibliográfiai adatesere-formátumról; új, magyar kiadású internet folyóirat jelent meg Írás tegnap és holnap címmel; Hírlevél szól a MKE tagjaihoz.

*

Miről ír a Könyvtári Levelezőtlap?

A 9. számban két cikk foglalkozik a júliusban Miskolcon tartott, a helyismereti könyvtárosok IV. országos tanácskozásáról. Cikk olvasható a Bod Péter könyvtárhasználati versenyről. *Balogh Mihály* csípős, ironikus írást tett közzé A mi Európánk címmel egy májusi könyvtártudományi konferenciáról. A lap megemlékezik a közelmúltban elhunyt *Fodor Andrásról*, a Műhely rovatban a dunántúli régió könyvtári rendszeréről több elemző cikk olvasható (külön is figyelemre méltó a Tolna megyéről szóló), a Szomszédolásban vajdasági, erdélyi és kárpátaljai körkép mutatja be a könyvtári helyzetet.

A 10. számban A könyvtárak és a közgyűjtemények szerepe az információs társadalommal címmel jelent meg az MKM kulturális örökség főosztályának és könyvtári osztályának koncepciója az országos könyvtári és közgyűjteményi információs hálózat fejlesztési programjáról.

Visszatérő írás foglalkozik a Fejér megyei kistéleplések könyvtári ellátásáról. Előadás-részlet emlékezik a 40 éves Móra Ferenc Könyvkiadóra. További két figyelemre méltó cikk: Mentorképző olvasótábor Csurgon és Az egyházi könyvtárak ma. A folyóirat ezúttal számítógépekhez kapcsolódó könyveket ismertet.

*

Az Iskolakönyvtáros e tanévi 2. száma 1998. januárban jelenik meg. Lapzárta: 1997. december 20.

Amíg a hálónak látszó fonat sűrű szövetté lesz

PAP JÓZSEFNÉ

Fogyatékos gyermekek a könyvtárban

Kodály Zoltán azt vallotta, hogy a gyermekeknek a zene közelében kell élni, őket zeneközben kell tartani, függetlenül attól, hogy zenészek lesznek-e, vagy sem. Csak így lehetnek zenét értő, zenét is szerető felnőttek. Nem lehet ez másként az olvasással, a könyvekkel sem. A gyermekeknek, a fogyatékosoknak is könyvekkel teli környezetet kell biztosítani, hogy az olvasás gyönyörűségét megérezhessék. Nagyon hosszú, fáradságos útra tér, aki e feladatra vállalkozik.

Az olvasáspedagógia, mint diszciplína nem eléggé ismert fogalom, tartalma elsősorban a tantárgyakon kívüli olvasásra épülő gyakorlatot jelzi, és a könyvtári tevékenységgel kapcsolatos.

Az önművelő olvasás elsajátítására a gyógypedagógia mindig kiemelt figyelmet fordított. A különböző tantárgyak „kedvesináló” könyvbemutatóitól az á la carte ajánlásig terjedő módszerek segítségével próbálták megszerettetni az olvasást. A könyvtárban szervezett tanórák izgalmasan ötvözték a hagyományos és képességfejlesztő gyógypedagógia eljárásait, szem előtt tartva, figyelembe véve a sérült értelmű gyermekek egymástól jelentősen eltérő fejlettségét, tudás-ismeretbeli állapotát.

Amikor arról beszélünk, hogy könyvet minden gyermek kezébe, legalább két dolgot értünk alatta: a könyv, mint *tudás*, valamint a könyv, mint *közvetítő* jelentésekkel találkozunk a fogalom használója. Amikor a könyvet az első értelemben tekintjük, máris nagy probléma előtt állunk. A halmozottan hátrányos helyzetű családokban a könyv, mint tudást tartalmazó érték vásárlási lehetősége, és a kenyér, alkohol, mint szükséglet áll szemben egymással, s többnyire az utóbbi az erősebb. A közvetítő fogalom veszélye pedig a leszűkítés, hiszen a kultúra nemcsak egy csatornán áramlik. Ugyanakkor a könyv formájában egyre több értéktelen dolog jelenik meg.

Az ember és az emberiség is mindig arra törekedett, hogy megőrizze a megszerzett tudást. A közös ismeretanyag kommunikációs bázist teremtett. Az emberré válás első szakaszában elegendőnek bizonyultak a nonverbális kommunikációs jelek, melyek egyre gazdagodva visszatértek az emberi kommunikáció mai formáiban. (A sérült értelmű gyermeknek tanítani kell, hogy értse e jeleket, jelzéseket.) Az írott anyag egyik legfőbb erénye az időtállóság, de hátránya, hogy a benne rejlő tudás megszerzése érdekében külön jelrendszert, az olvasást kell megtanulni, miközben más ismerethordozók (film, tv, képregény) megértése nem igényli a személyes fantáziát, a művészi nyelv lefordítását, az egyik szimbólumrendszerből a másikba való átlépés képességét. Ez a film, a videó sikerének egyik titka, és ezért lehetséges, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű családokban nincs könyv, folyóirat, de van videó.

A betű, a szó valamikor szent dolog volt, de mára ez megváltozott. A kulturális egyenlőség igénye élteti és rohamosan fejleszti a tv, a képi megfogalmazás hatalmát. A vizuális inger elhódítja a könyvtől az emberek egy részét, mert míg a betű ismerete, a szó értése, az olvasás tudása társadalmilag is differenciál, addig a tv, a film, a képregény a homogenitás, az egyenrangúság illúzióját kelti.

Az olvasó emberré nevelődés akadályai

A többnyire organikus eredetű agyi károsodás következtében a fogyatékos gyermeknek sérül az ismeretszerző képessége – mégpedig a legkorábbi időtől –, és ez szinte behozhatatlan hátrányt jelent egész életében. A gyógypedagógus általában olyan gyermekekkel találkozik, aki nyelvfejlődésében, más képességeiben, mérhető intelligenciájában eltér a kortárs csoportjában tartozó gyermekektől, aki nehezebben és másként tanítható, akit a természetes tudásvágy kevésbé motivál, aki túl van néhány súlyos kudarcélményen, és aki családi környezetében, nevelésében is hátrányos helyzetű.

Régebben készültek felmérések a sérült értelmű gyermekek olvasóvá nevelésének tapasztalatairól, de többnyire megrekedtek azon a ponton, hogy a gyermekek olvasástechnikai tudása jelentős akadály, amelyet nem nagyon lehet leküzdeni. A korábbi iskolai gyakorlatunkban mi is naponta szembe kerültünk a nehézségekkel. Nagyon jelentős szemléletváltozás, a pedagógiai filozófiánk átalakítása kellett ahhoz, hogy hinni merjünk: az akadályok leküzdhetők.

Mi változott meg? Először is annak tudása, amit a legjobb gyógypedagógusok mindig is hittek, hogy *bár lehet, hogy az idegrost nem működik, mégis lefuthat az ingerület*. Erre az orvosilag lehetetlen tényre épül a gyógyító pedagógia. A gyógypedagógus elsősorban nem abban szakember, amit tanít, hanem *professzionális tudása van a gyermekről*, akit gondjaira bíztak. Ez a tudás teszi lehetővé, hogy felismerje a sérült értelmű gyermekek képességeit, épen maradt funkcióit. E tudás birtokában tudja megtanítani írni és olvasni, táncolni és zenét hallgatni, a másakra figyelni, önmagát, a világot, benne az olvasás szépségeit is felfedezni.

Igaz, hogy sok az akadály:

- mert a szókinés a nyelvfejlődés zavara következtében szegényesebb,
- mert az értő olvasás kialakítása lassú, nehezített folyamat,
- mert otthon nincs, vagy kevés a könyv,
- mert az önálló ismeretszerzéshez szükséges alapkészségek kevésbé fejlődtek ki,
- mert még nem eléggé elfogadott a gyógypedagógusok körében sem, hogy a fogyatékos gyermek búvárkodása más szinten történik, mint a tudósé, de nem más minőségű.

□ mert nem az a lényeg, amit találnak, hanem a folyamat, amelyben megismerkednek a fogyatékos gyermekek is a keresés, kutatás módszereivel.

Mit tesz az iskola? Mi a szerepe ebben a folyamatban? Mindenekelőtt megtanítja azt a jelrendszert, amely az olvasás tudásához, az olvasó emberhez vezet. A könyvtár, a könyv nagyon fontos eleme annak az új szemléletű gyógy-pedagógiának, amely sajátos eszközeivel a sérült gyermekek fejlesztését szolgálja, amely ellenébe hat az, ha tananyaggá alakítunk át minden ismeretet. Az élet kifog rajtunk, minden, amit tananyagként tanultunk, felejtésre ítéltetett, csak a belső erőfeszítéssel fejlesztett képességek birtokában élhetünk teljesebb emberi életet.

A NAT a maga műveltségterületeivel az integrációt sugallja, az anyanyelv és kommunikáció egyre magasabb szintű, minden területen történő fejlesztését, használatát feltételezi. A könyv, a tudatosan fejlesztett iskolai könyvtár, a helyi tanterv e folyamatok fontos segítője.

A fogyatékos gyermek és a könyv kapcsolata sajátosan alakul. Mint minden gyermeki tevékenység, ez is utánzással indul. Miközben az ép értelmű, megfelelő családi milióban nevelkedő gyermek naponta találkozik az olvasó szülő mintájával, mesét hallgathat, könyvet lát és kap a kezébe is, addig a fogyatékos, halmozottan hátrányos helyzetben élő kicsi gyermek jó esetben az óvodában juthat először könyv közelébe, ott van alkalma élő mesét meghallgatni. Később a mesei beállítódás, a megértés, a figyelem zavara akadályozhatja az érdeklődés felkeltését és a motivált állapot fenntartását. A mintakövetésre, utánzásra legfogékonyabb időszakban nem mindig jut számára megfelelő minta. Ugyanakkor felmérések azt is alátámasztották, ha az életmódnak nem része a könyvből szerzett ismeret, élmény, ha az élet változásaihoz nem használható, akkor nem is alakul ki az olvasás, önművelés igénye.

Mindezek a nehézségek nem teszik lehetetlenné a fogyatékos gyermekek olvasóvá nevelését, elérhető az olvasva tanulás szintje is. Az olvasáshoz nem csak a jelrendszer ismerete kell, hanem néhány más is (könyv, megfelelő idő, nyugalom, fény stb.).

Az olvasáshoz való viszony kialakulása a legkisebb korban kezdődik. A szocializálódási folyamat része, amelyben segíthet a bölcsőde, óvoda is egy megfelelő szociokulturális környezet biztosításával. Amikor a speciális szakiskolába járó nagylánykák a családi életre készülődnek, tanórai keretek között tanulnak mesét, gyermekverset. Az így megszerzett tudásuk birtokában nagyobb eséllyel lehetnek mesét mondó, verset, dalt tanító édesanyák.

Az irodalmi mű befogadása több csatornán történik. A sérült értelmű gyermek, fiatal erre csak korlátozottan képes, és a többrétegű művek megértésében segítségre szorul. Az emlékezetet, figyelmet, a szóértő képességet próbára tevő olvasmányok nem jelenthetnek segítség nélkül élményt, a művészi befogadás tanítására szükség van. A gyönyörködtetés, a szórakoztatás, mint elérendő pedagógiai cél bátran vállalható érték, olyan pedagógiai tevékenység, amely segítségével a sérült értelmű tanulók számos területen fejlődhetnek.

Mi történik e folyamatban? A népmesét hallgató gyermek, a fogyatékos is, a számára ismeretlen értelmű szó hallatán kérdez, kíváncsiskodik, de a rajzfilmet nézve meg sem hallja a szót, fel sem figyel rá, mert a képi nyelv érthetővé teszi a

cselekményt. A tömondatokhoz, rövid utasításokhoz szokott gyermek a fordulatos történetek ismételt átélése, megértése során tanulhat érvelni, színesen, árnyaltan fogalmazni. Ez nem csak esztétikai kérdés, hanem a gyermek gondolkodásának, viselkedésének fejlettségét mutatja a szakember számára, annak további fejlesztését szolgálja.

A gyermek utánzással tanul. A modellkövetést a különböző korú gyermekeknél segíthetik az olvasmányélmények. Lehetnek feszültségoldók, teremthetnek érzelmi egyensúlyt, vagy éppen a kalandvágyat, az izgalom utáni vágyat elégíthetik ki. A gyermek olvasni általában az iskolában tanul meg, de a beállítódás már előbb is kialakul, sajnos gyakran a negatív irányba, melynek megváltoztatása nagyon nehéz feladat. Eredményesebb lehet a pedagógiai munka, ha egyáltalán nincs még értékelhető attitűdje a gyermeknek. Az olvasóvá nevelődés, az olvasási kultúra alakulása szempontjából a 10–12. életév, míg a sérült gyermeknél a 12–14. életév lehet nagyon jelentős. Erre az időszakra tehető általában az olvasási technika megfelelő szintű megszilárdulása. Természetesen nem mindegy, hogy ez a szint milyen.

Vizsgálatok foglalkoztak a fiúk, lányok olvasmányélményeivel, az érdeklődés elkülönülésének kezdetét is kutatták. A tapasztalatok szerint az olvasási technika megszilárdulásának idejére tehető az érdeklődés differenciálódása is. Azt is bizonyították, hogy a gyermek már a betűk megismerése, az értő, technikailag biztos olvasás elsajátítása előtt nevelhető az olvasásra (mese, felolvasás).

Nagy József felmérései igazolták, hogy a rendszeres családi mese eredményeképpen a kisgyermek másfél évvel is megelőzheti kortársait a beszédfejlődésben, kommunikációban, miközben belső képi világa, gondolkodása is megfelelően fejlődik. Ugyanezt nem mondhatjuk el azokról a kisgyermekokről, akik idejüket naphosszat a videó, a tv előtti töltik.

A fogyatékos gyermekek olvasástanítása hosszabb időt igényel. Általában 5–6 év szükséges a megfelelő technika kifejlesztésére, melyhez a családi környezet kevés segítséget adhat. A kedvezőtlen családi környezetben nevelődő gyermekek számára esélyt jelent az iskola, az osztályokban elhelyezett „minikönyvtár”, a megfelelő nyelvi, kommunikációs fejlesztés. A megfelelő módszerekkel, a kedvező pedagógiai légkörben megvalósított neveléssel a sérült gyermek is képes a tudás átélésére, kreativitásra, gondolkodási műveletek elvégzésére. Az önművelés, a könyv- és könyvtárhasználat tanítását nem háríthatja az iskola a gyermekkönyvtárakra, bár módszertani segítséget kérhet és kaphat. E terület megismertetése a NYIK keretében, az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógián alapuló helyi tantervben jól megfigyelhető. A fogyatékos gyermek is tanul lexikonhasználatot, elemi könyvtárhasználati ismereteket, végez kereső-kutató tevékenységet. A gyógy-pedagógusnak ismer-nie kell azokat a módszereket, amelyek segítségével e téren is hatékonyan tudja fejleszteni a gyermekeket, de nem szabad elfelejteni, hogy a fő feladata a tanuló minden tehetségének életre keltése, a mély érzelmi élet és akaraterő átadása. Mert mindegy, hogy valakiből miniszter lesz, vagy munkás, menedzser, vagy hivatalnok. Az oktatás igazi mércéje az ember.

Tankönyvellátás és a jövő tankönyvei

Szerkesztőségünk azzal a kéréssel fordult Durst Győző úrhoz, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium irodavezetőjéhez, hogy válaszoljon néhány, az iskolákat, a pedagógusokat és közvetve a szülőket is érdeklő, a tankönyvkiadással és -terjesztéssel, valamint a következő években várható tankönyvváltozásokkal kapcsolatos kérdésünkre.

Válaszait köszönjük.

A szerkesztő

I. A tankönyvellátásról

– Milyen jogszabály alapján történik a tankönyvek kiadása és forgalmazása?

– Az 1/1994. (II. 3.) MKM számú rendelet szabályozza a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, a tankönyvterjesztés kérdéseit.

– Hány tankönyvkiadással foglalkozó vállalkozás működik ma Magyarországon?

– Ma mintegy 130 kiadó jelentet meg a közoktatás számára tankönyvet, segédkönyvet. Ezek a kiadók szerepelnek a minisztérium tankönyvjegyzékén, közel ugyanennyi kiadó jelentet meg még a közoktatás számára is használható tanulást, tanítást segítő kiadványokat.

– Hogyan történik a tankönyvvé nyilvánítás?

– A tankönyvvé nyilvánítást jelenleg kiadó és magánszemély egyaránt kezdeményezheti. A kérelemhez a könyv vagy a kézirat 5 példányát kell benyújtani, valamint nyilatkozni arról, hogyan fog történni a tankönyvforgalmazás. A tankönyvvé nyilvánításban az Országos Köznevelési Tanács Tankönyv és Taneszköz Bizottsága működik közre. A bizottság munkáját támogató állandó szakértők segítik. A szakértők feladata a lektorok kijelölése, a beérkezett vélemények alapján egy összegző javaslat előterjesztése. Legalább két lektor felkérésére kerül sor, melyek közül – lehetőség szerint – az egyik felsőoktatásban tanárképzéssel foglalkozó, másik az adott iskolatípusban gyakorló pedagógus. A bizottság javaslata alapján a miniszter hozza meg a döntést a tankönyvvé nyilvánításról vagy annak elutasításáról. Amennyiben kéziratból történik a tankönyv minősítése, a miniszter a munka előzetes elfogadásáról dönt, végleges tankönyvvé csak a megjelenést követően könyvszakmai vélemény alapján válhat.

– Melyek a tankönyvkiadás és -forgalmazás legégetőbb gondjai napjainkban?

– Már a piaci viszonyok kialakulását megelőzően is gondot okozott a tankönyvek terjesztése, tanévkezdesre történő kiszállítása. Miután országos

könyvterjesztői hálózattal nem rendelkezünk, a kiadók egyedi módon oldják meg a könyvek iskolába juttatását. Így gondot okoz az iskoláknak is, hogy számtalan kiadóval vagy kisebb terjesztővel kell kapcsolatot tartani, a tankönyveket eltérő időben fogadni, esetenként visszáruzni, és a fizetési kötelezettségeket teljesíteni. A felhasználó szempontjából további gondot jelent, hogy az új minősítések kéziratból történnek, ezért a rendelés időpontjában a felhasználók nem ismerhetik meg az új tankönyveket. Ezt a költséget a kiadók anyagilag sem tudják vállalni. Némi segítséget nyújt a minisztérium által összeállított és évente megjelenő, az új tankönyvekről szóló tájékoztató kötet. Ugyancsak egyre nagyobb feszültséget jelent a tankönyvek árának növekedése. Igaz ugyan, hogy ennek mértéke az elmúlt években az infláció alatt maradt, de a tankönyvsomagok ára a családok teherviselő képességéhez képest sok esetben komoly gondot okoz. Ezen a helyzeten egyértelműen úgy lehet segíteni, hogy egyre több iskolai tulajdonú, tartós használatra alkalmas tankönyv beszerzése történik meg.

– A központi költségvetés mekkora dotációt biztosít a tankönyvek beszerzéséhez?

– Az állami költségvetés évek óta megközelítően 2 milliárd forint támogatással segíti a tankönyvek beszerzését. Az összeg nagyobb része az iskolafenntartókon keresztül közvetlenül jut el az iskolákba. A speciális felhasználású tankönyvek megjelentetését (nemzetiségi, gyógypedagógiai, két tanítási nyelvű gimnáziumok, az MKM felügyelet alá tartozó szakmai) fejlesztési támogatással segíti a minisztérium. A támogatás árcsökkentő tényezőként jelenik meg, így érhető el az, hogy egy nemzetiségi iskolába járó tanuló is azonos összeget fizet a tankönyvekért, mintha magyar nyelvű általános ill. középiskolába járna. A speciális könyvek szűk felhasználói köre miatt az éves példányszám olyan alacsony, hogy esetenként egy tankönyv több ezer forintba

rül. Ettől az évtől kezdődően könyvtárfejlesztési normatívát is kapnak az iskolák, helyi döntés alapján ennek egy részét, vagy a teljes összeget is fordíthatják tartós használatú tankönyvek beszerzésére. Véleményem szerint többlettárolási kapacitást az ilyen tankönyvek beszerzése nem igényel, mert a tanév végén visszaadott könyvek átadhatók a következő évfolyam tanulóinak.

– *Mennyiben érvényesülnek a piaci körülmények?*

– 1991-ben hozott kormányhatározat értelmében a tankönyvek piaci körülmények között jelennek meg. A kiadók a közoktatás nagy példányszámú tankönyveinek megjelentetéséhez egyelőre állami támogatást nem kapnak. A könyvek kiadásához a kiadók jelentős része banki kamatozású, állami kezességvállalású hitelt vesz igénybe. A választék bővülésének, a kialakuló versenynek tulajdoníthatjuk azt, hogy egyre több tankönyv esetében az árak mérséklése figyelembe vehető.

– *Terveznek-e változásokat a jelenlegi szabályozásba?*

– Folyamatban van a jelenlegi jogszabály módosítása. Várhatóan még ebben az évben megjelenik az új miniszteri rendelet.

II. A jövő tankönyveiről

– *Az oktatáspolitikai milyen tankönyveket szeretne látni a jövőben?*

– Egyre több, tartalmában és technikai kivitelezésében tartós használatra alkalmas tankönyvsorozatot szeretnénk látni. A tankönyvvé nyilvánítási folyamatban is döntő szempont lesz, hogy a könyv alkalmas-e több tanéven keresztül történő használatra.

– *A gazdaságossági megfontolások mennyiben játszanak szerepet ebben az elvárásban?*

– Már ma is tapasztalható az a törekvés, hogy az új elvárásnak megfelelő tankönyveket fejlesszenek ki a kiadók. Így a jelenlegi tankönyvi kínálatban is több tartós használatra alkalmas könyv áll az iskolák rendelkezésére. Ilyen kiadványok megjelentetését pályázati úton is célszerű lenne a jövőben segíteni. Az iskolai tulajdonú tankönyvek folyamatos elterjedése elsősorban a felhasználók számára jelent megkönnyítést.

– *Ezekről a tervekről mi a véleménye az iskoláknak, a felhasználóknak?*

– Az iskolák véleményét kellene kikérni. Már ma is vannak olyan jelzések, hogy az iskolák a tartós használatra alkalmas könyvek továbbadását megszervezik. Arra is lehetőségük van, hogy a kapott állami támogatást, vagy annak egy részét tartós használatú könyvek beszerzésére fordítsák.

– *Hogyan viszonyulnak ezekhez az elképzelésekhez a kiadók?*

– Több kiadó új fejlesztésében megfigyelhető a tartós használatra alkalmas könyvek kiadására való törekvés. Ebben a körben célnafűzött, ragasztott és keménytáblás tankönyvek egyaránt megtalálhatók.

Durst Győző

A könyvtár, a könyvtárhasználat fogalmának kialakítása

Ismeretes, hogy az ember tevékenységének két, egymással szoros kapcsolatban álló alapvető formája a megismerés és a gyakorlati cselekvés. Céltudatos kialakítását az érzékelés, az észlelés, az emlékezés és a képzelet, a gondolkodás és a mozgás útján tehetjük biztosítottá.

A nevelés- és oktatásügy nem éppen újkeletű követelménye a személyiség fejlesztése, a tapasztalásra, a megfigyelésre irányítás, felkészítés a permanens tanulásra, s az ezeket kísérő egyéb tartalmak, módszerek. Természetesen mindegyik kor tendenciája magába foglalja saját jellegzetességét, ami egy-egy témára irányított törekvéssel, súlyozással érhető el. Ha figyelmünket leszűkítjük a könyvtárak, s azon belül az iskolai könyvtárak használatára, megelégedéssel nyugtázzhatjuk a NAT ez irányú állásfoglalását, ami lényegében továbbfejleszti a 128/1981. (M.K.16.) MM számú és az iskolai könyvtárak működési szabályzatáról szóló utasítást, mivel az következetesen alapoz annak használatára, s e tevékenység szokássá alakítására.

A könyvtár természeténél fogva az önálló ismeretszerzés és a különböző célú egyéni elfoglaltság forrásközpontjaként, a tartalmát tekintve mint kimeríthetetlen bőségszaru áll a rendelkezésünkre. Így az iskolai könyvtárak is. Mivel az iskola alapvető feladata az ismeretszerzés, a tanulás megtanítása, jelentős feladat hárul az iskolai könyvtárakra, az iskolakönyvtárosokra. Az is természetes, hogy e feladatban osztoznak a többi pedagógussal, mert az iskola szellemiségét, a felnőttek, társak viszonyulását a tanulók példaeértékként élik át. Az iskola szükségszerűen az ismeretanyag átadásán kívül azok előfordulási helyeit, megszerzésük különböző módját, az emberi létet kísérő fogalmakat, tényeket is megismerteti. Ilyen fogalomkör például a könyvtáré is.

Neveltjeink zöme 6–8 éves korban kerül kapcsolatba a könyvtárral, bár a gyermekkönyvtáraknak vannak óvodás korú tagjai is, akik szüleik kíséretében keresik fel azokat.

Mészáros István

Azonban fontosnak bizonyul a könyvtár és használatának megismertetése, megszerettetése, használatának figyelemmel kísérése. A tanulók kezdetben különböző fogalomtudattal rendelkeznek a könyvtárral kapcsolatban. Mivel kevésbé ismerik, döntően a külsőségek alapján alkotnak véleményt. Érdekes, mert ott régi és díszes bútorok vannak: létrán mennek fel a könyvekért: unalmas, mert mindent körbevesz a csend: mindenki csak könyvet forgat...

Ekkor elérkezik az első közös könyvtárlátogatás. Szerencsésen megválasztva az időpontot: belépéskor és meglepetésként egy kiállítás, például egy bábkiállítás tárgyain akad meg a szemük. Néhány bábfigurát megneveznek, meséhez kapcsolnak. Azonnal felébred bennük a kíváncsiság, az érdeklődés, hiszen van, aki rákérdez az elnevezés mértéjére. Néhányan egyet-egyét megsimogatnak.

A könyvtáros vezetésével végigsétálnak a polcok között, s közben meghallgatják, hogy miként vannak csoportosítva a könyvek. A látottak, hallottak eltérő megjegyzéseket válthatnak ki a kicsikből, miközben csodálkozva tekintenek körbe, s mesélnek arról, hogy korábban milyen könyvtárat láttak. Például hallható egy olaszországról, amely nagyon magas. Szó esik felnőtteknek és gyermekeknek berendezett könyvtárakról. Megtudják a különbség okát is, azt, hogy a könyvtárakban vannak tudományos könyvek, szépirodalmi szövegűek, versek, mesék, fantasztikus tartalmúak, és újságok, audivizuális eszközök. A gyermekkönyvtárakban is ezek találhatóak, de olyanok, amelyek a gyermekeknek szólnak. Nekik ezek közül lehet kölcsönözni, helyben olvasni. S ezzel már a könyvtárhasználatra terelődik a szó. Egyénileg hallgathatnak zenét, rajzolhatnak. Végezetül ismételten megtekintik a polcokat. Mindenki keres egy olyan könyvet, ami otthon is megvan, és tetszik neki. Változatos témájú könyveket mutatnak. S ugyanezt a változatosságot mutatja az is, amikor beiratkoznak és kölcsönöznek egyet-egyét.

A foglalkozás során interaktív helyzetbe kerültek, örömforrást jelentett számukra, a valósággal alakítottak ki kapcsolatot egyeztetve a valóságról hallottakkal. Mindenképpen egyike volt az élményhez való hozzájutásnak. Érdekes tehát a megismerő képességek használatát, a cselekvés fokát alakítani, fokozni a képzetek, fogalmak kialakításával együtt. Ugyanakkor az értelmes szemlélődéshez, a tudatos megfigyeléshez szükséges növelni a türelmüket, kitartásukat. A fogalomkörük észlelésén alapuló hasonló és ismétlődő foglalkozások után befogadásra, alkalmazásra képessé válik.

Az első könyvtári foglalkozások és minden további iskolai könyvtárlátogatás jelentősége a hosszú távú motiválás, aminek igazolására felidézem egy felnőtt barátom visszaemlékezését. – „Már diákkoromban is szerettem könyvtárba járni. Az vonzott leginkább, hogy az iskolában a könyvtáros ajánlott egy könyvet, ami szerinte majd leköti a figyelmemet. Akkor visszavittem, elbeszélgettünk a könyvről, s egy újat választottunk ki közösen. Mindig vártam ezeket a beszélgetéseket. Ez volt az, amit erős vonzerőként magam tudtam építeni, és megőrizni egy életen át. Nem csupán kötelességből vittem vissza a könyveket, hanem a személyes kapcsolat miatt, a könyvtárosunkkal való találkozás reményében is.”

Bontó Józsefné

Aligha van olyan iskolai könyvtár, ahol ne volnának megtalálhatók a jeles egyetemi tanár, az országhatárokon túl is ismert neveléstörténet-kutató könyvei. Személyesen is sokan találkozhattak vele iskolákban, konferenciákon, szakmai tanácskozásokon, s nemesak rangot, hanem nagy népszerűséget is szerzett a televízióban és a rádióban tartott előadásai, valamint a napilapokban és folyóiratokban megjelent publikációi révén.

Ebben az évben számos helyen hangzottak el hozzá intézett jókívánságok: a 70. évébe lépett professzort hazai és külföldi kollégái és tisztelői, egykori tanítványai köszöntötték jubileumán.

Napjainkban, amikor a hazai pedagógiaelmélet és -gyakorlat megújításának nemzetsorsot is formáló módozatain munkálkodnak a pedagógusok, különös jelentőségűek azok a neveléstörténeti munkák, amelyeket *Mészáros István* írt: olyan szakmai fogódzók ezek, amelyek segíthetik azt a folyamatot, hogy neveléstörténetünk évezredes hagyományából, kincsestárából átmenthessük azokat a szellemi, kulturális, művelődéstörténeti értékeket és nevelési-oktatási gyakorlatot, amelyek az új társadalmi helyzetben sarkkövei, alapjai lehetnek a következő évezredre nevelő iskolának.

Fő tudományos kutatási területe a magyar nevelés- és iskolaiügy története a 996 körüli kezdetektől napjainkig, s az e témával kapcsolatos egyetemes nevelés- és iskolatörténeti vonatkozások. Az 1960-as években az esztétikai nevelés néhány témáját vizsgálta. 1989–1991 táján érdeklődéssel fordult a közoktatás-politika néhány területe felé. Az utóbbi években a hazai katolikus egyház 1945 utáni történetére is kiterjedt a figyelme.

művelődéstörténész jubileuma

Fölfedezte a publikációi nyomán európai hírűvé vált 12. századi esztergomi diákjegyzet-tankönyvet, a 16. század végi felvidéki diákjegyzetet, s az ő munkája nyomán tárult fel a középkori Szalkai-kódex. Jelentős könyvtörténeti kötetek még a magyar nyelvre fordított, jegyzetekkel és mutatókkal ellátott 1777-es és 1806-os Ratio Educationis, Márton István kézirat pedagógiakönyve 1800-ból és A tankönyvkiadás története Magyarországon.

Az 1948 utáni hazai szakirodalomban először mutatta be tudományos tárgyilagossággal Kodály általános pedagógiai jelentőségét és Eneklő Ifjúság-mozgalmát, majd a cserkészteket, Sik Sándor pedagógiáját, Mindszenty József bíboros egyházi és nemzeti szempontból kiemelkedő alakját, Teleki Pál nemzetnevelési programját. Elsőként kísérelte meg előítéletmentes objektivitással áttekinteni az 1945–1990 közötti hazai nevelés- és iskolatörténetet.

Kutatási eredményei, megállapításai bekerültek a hazai és a külföldi nevelés- és iskolatörténeti – tágabban a művelődéstörténeti – szakirodalomba: gyakran hivatkoznak rá és sokszor idézik műveit. (A magyaron kívül német, lengyel, cseh, szlovák, angol, francia, spanyol, japán és arab nyelven jelentek meg írásai.)

Tanácsaival, útmutatásaival sok tanítványát, s más, rátermett szakemberek munkáját támogatta a tudományos kutatásban. Lelkiismeretes és szakszerű lektorálásával számos értékes nevelés- és iskolatörténeti mű kiadását segítette.

Ő volt a nevelés- és iskolatörténeti tudományos ismeretterjesztés, ismeretnépszerűsítés hazai meghonosítója: több ilyen könyvet adott ki, számtalan ilyen témájú kisebb-nagyobb cikke jelent meg a hazai sajtóban. Művelődéstörténeti, nevelés- és iskolatörténeti, egyháztörténeti tudományos konferenciákon, felolvasó üléseken gyakori, sikeres és szívesen hallgatott előadó volt.

1996-ban neki volt köszönhető, hogy az ország közvéleménye, a határokon túli magyarság, a pedagógusok és a neveléstudományi szakemberek méltó módon emlékeztek meg a magyar iskola kiemelkedő évfordulójáról, a milleniumról. Ugyanis az ő – az 1980-as évek elején közreadott – művei alapján tisztázódtak és tudatosultak az ezer esztendővel ezelőtti hazai kezdetek tényei, s ennek alapján határoztak az országos évfordulós megemlékezésről.

Publikációinak könyvészeti anyaga igen jelentős: több, mint félszáz önálló mű, hatszázat meghaladó cikk és tanulmány, félszáznál több könyvrecenzió, s mellettük számos interjú, amelyek munkásságának egy-egy területéhez kapcsolódnak. A veszprémi jubileumi megemlékezésre – amelyen életútját, munkásságát tudományos előadásokban méltatták –, jelent meg a publikációi bibliográfiái adatait tartalmazó, életútját is bemutató kiadvány a Veszprémi Egyetem neveléstörténeti füzetek I. számaként.

Szerkesztőségünk az iskolakönyvtárosok nevében is további sikeres alkotómunkát kíván a professzor úrnak.

Mészáros István 1990-től megjelent kötetei:

1. Magyar iskolatörténeti kronológia. Alapvető adatok: 996–1948. – Megyei Pedagógiai Intézet Veszprém: 1990. 132 p. 1993. 128 p.

2. Mindszenty bíboros, a lelkipásztor-főpap – Artemis Kiadó Bp.: 1990. 56 p.
3. Kis magyar neveléstan – rendszerváltás idejére – Hani Alapítvány Bp.: 1990. 37 p.
4. Ezer éves a magyar iskola. Az állandó magyar iskolatörténeti kiállítás forgatókönyvének tervezete – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Bp.: 1990. 42 p.
5. Iskola Szent Márton hegyén. A Pannonhalmi Bencés Gimnázium története – Bencés Főapátság Pannonhalma: 1990. 147 p. (Magyar Bencés Gimnáziumok 2.)
6. Magyar iskolatípusok, 996–1990. – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Bp.: 1991. 180 p. (A magyar neveléstörténet forrásai. 6. sz.)
7. A Magyar Pedagógiai Társaság évszázada. 1891–1991. – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Bp. 1991. 78 p. (Neveléstörténeti füzetek 12. sz.)
8. Felekezeti gimnáziumi tantervek. 1850–1948. – Országos Közoktatási Intézet Bp.: 1991. 134 p. (A tantervelmélet forrásai. 14. sz.)
9. A hazai történettudomány 1948–1992 közötti Mindszenty-képe – Vitéz János Tanítóképző Főiskola Esztergom: 1992. 116 p.
10. Teleki Pál nemzetnevelői programja – Teleki Pál Egyesület Gödöllő: 1993. 80 p.
11. Kimaradt tananyag. Diktatúra és egyház – Márton Áron Kiadó Bp. I. 1945–1956. 1993., II. 1957–1975. 127 p. 1994. 269 p. III. 1975–1990. 1995. 178+221+87 p.
12. A budapesti és csepeli bencés gimnáziumok – Bencés Kiadó Bp.: 1994. 176 p.
13. A soproni bencés gimnázium – Bencés Kiadó Bp.: 1994. 212 p.
14. Boldogasszony Éve 1947/48. Mindszenty bíboros evangelizációs programja – Ecclesia Kiadó Bp.: 1994. 243+36 p.
15. Mindszenty-iratkatalógus és -bibliográfia – Mindszenty Alapítvány Bp.: 1995. 350 p.
16. Mindszenty-leveleskönyv. 1938–1975. – Agapé Könyvkiadó Szeged: 1996. 147 p.
17. Ateista nevelés iskoláinkban 1950–1975. Neveléstörténeti tanulmány – Eötvös József Könyvkiadó Bp.: 1996. 147 p.
18. Felekezeti népiskoláink tantervei 1868–1948. – Országos Közoktatási Intézet Bp.: 1996. 126 p. (A tantervelmélet forrásai. 18. sz.)
19. A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996. – Nemzeti Tankönyvkiadó Bp.: 1996. 315 p.
20. Magyar iskola: 996–1996. Előadások, cikkek, beszédek – Eötvös József Kiadó Bp.: 1996. 300 p.
21. Mindszenty-leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975. – Eötvös Kiadó Bp.: 1997. 125 p.

(T. J.)

A honismeret tanítása és a könyvtárak

TÓTH DEZSŐ

Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a magyar iskolai könyvtárak életében még nem volt ilyen kibontakozási lehetőség, mint amit a NAT bevezetése teremtett meg számukra. Az elmúlt évtizedekben kialakultak a szervezeti formák, azonban az egységes iskolai könyvtári hálózat létrejötte csak *alap* ahhoz, hogy a könyvtári szolgáltatások a minőségi fejlődés fokozatos megteremtése által beépüljenek az oktatási rendszerbe.

A NAT-ra épülve ma már az ország legtöbb iskolájában megfogalmazták azokat a pedagógiai alapelveket, követelményeket, melyekre fel kell épülnie minden iskola helyi tantervének. Ismeretes, hogy a NAT szerint a meghatározott műveltségi területekhez kapcsolódva a helyi tananyag kb. 30%-os arányt képviselhet. Ennek a 30%-nak az elvi megfogalmazása, majd tantervbe foglalása, a tanórák közé illesztése minden iskolában a helyi vezetésnek a feladata. E feladathoz – elvi és konkrét gyakorlati téren – tudnak segítséget nyújtani a könyvtárak.

Vegyük sorra, mit tehetnek – s kell tenniük a könyvtárosoknak –, hogy a sajátos, vagy speciális helyi tantervek létrejöhessenek. Áttekintésünk természetesen csak vázlatos lehet, természetesen zömmel általános fogalmakat tartalmazhat, melyhez minden oktatási intézménynek – általános és középiskolának – konkrétan kell hozzátennie a tanítandó műveltségtartalmat.

Csupán hivatkozni szeretnénk az informatikára, melynek tanításában a könyvtáraknak, könyvtárosoknak különösen fontos feladatuk van. (Terveink szerint az informatika tanításának és a könyvtárak kapcsolatának feladataira a következőkben visszatérünk. Szerk.)

A helyi tantervek tartalmi kérdéseit most a *honismeret*, helytörténet szempontjából vizsgáljuk.

Kiindulási alapnak fogadjuk el az értelmező szótár definícióját a helytörténet ill. a honismeret tartalmára. (MÉK, Akad. K. 1972). *Helytörténet*: Valamely helység múltjának tudományos feldolgozása. *Honismeret*: A hazára vagy valamely tájegységére vonatkozó ismeretek összessége. A kettő összevetéséből kiderül, hogy ez utóbbi bővebb, mert nem csak a múlt, hanem a jelen, sőt az oktatás szempontjából a jövőkép is beletartozik. Ugyan-akkor hangsúlyozni szeretnénk, hogy a *múlt* tudományos feltárása, az ismert eredmények közzététele – ebben az esetben a tananyagba történő beépítése –, nagyon fontos eleme a helyi tantervnek. A következőkben talán logikusabb lesz, ha

témánk szempontjából a *honismeret* fogalmat használjuk. Azt is elfogadhatjuk, hogy a honismeret tanítása nem igényel külön tantárgyat, hanem szervesen beépíthető azokba a műveltségterületekbe, amelyeket a NAT tartalmaz.

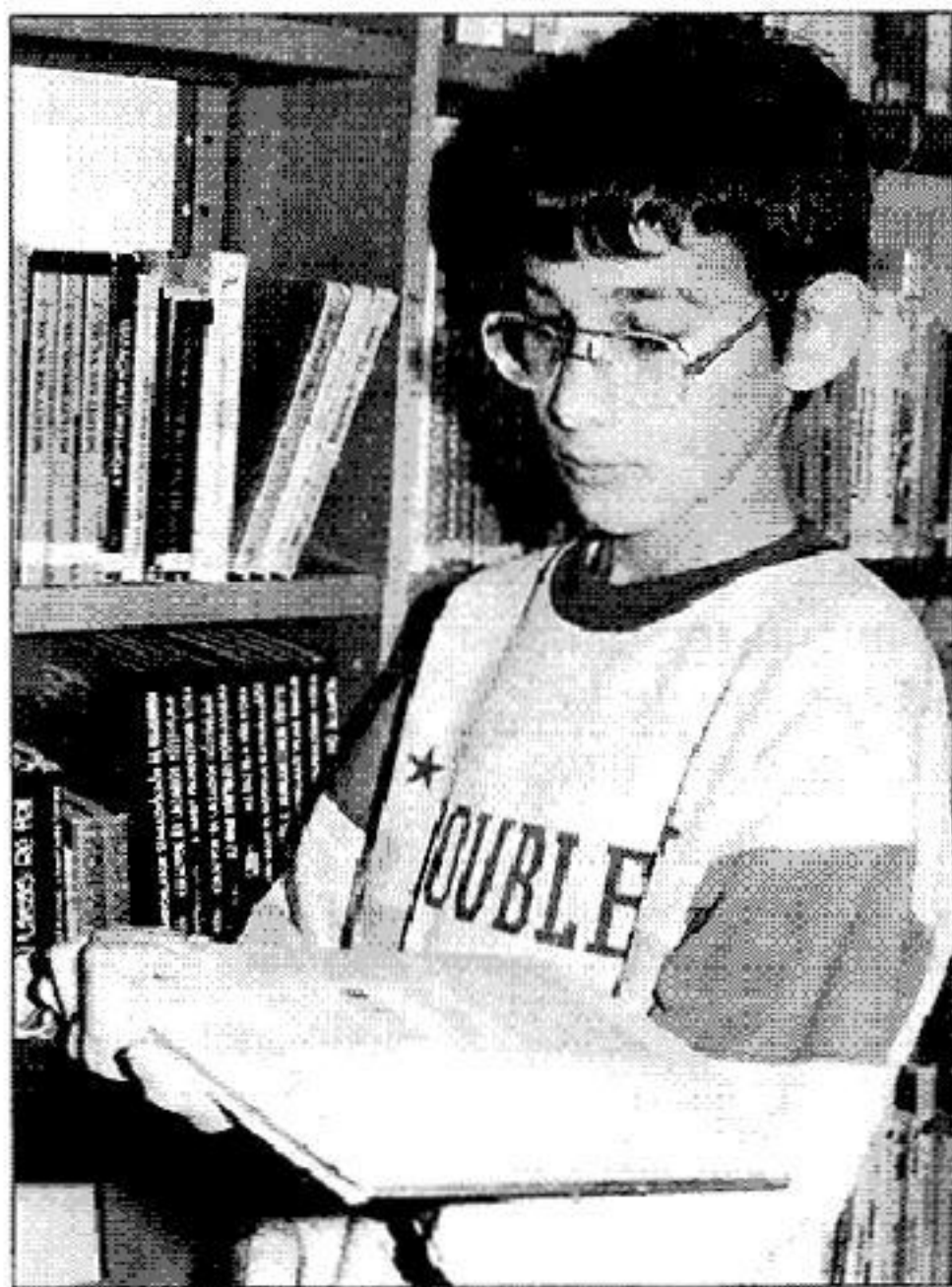
A honismeret tanításának – bármely műveltségterületben – legfontosabb célja a haza, s benne a szülőföld szeretetének ápolása, a nemzeti öntudat kialakítása, fejlesztése.

Nem véletlen tehát az a követelmény, mely a NAT minden műveltségterületére kiterjed és az ún. *keresztintertv* közt említi a *hon- és népismeret* fogalmát, s annak tanítását. A honismeret alapját a központi terv adja meg, ez kötelező minden iskola számára. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a haza szeretetének kialakítására, a hazafiúi érzés, érzelem ápolására a helyi környezet, a közvetlen lakóhely ismertetésén, megszerettetésén keresztül vezet az út. Ha azt akarják a helyi tanterv készítői, hogy iskolájukból hazaszerető, magyarságukat megvalló, s azt minden körülmények közt megtartó honpolgárok kerüljenek ki, a helyi tanterv részére lehetővé tevő 30%-ot fel kell használni.

Mi kerülhet az említett 30%-ba?

A teljesség igénye nélkül, mintegy ötletként sorolunk fel néhányat. Induljunk ki az adott iskolából. Örvendetes, hogy az utóbbi évtizedben megszorodott azoknak az iskoláknak a száma, melyek egy-egy helyi születésű, vagy ott élt, alkotott nevezetes személy nevét vették fel. A legelső teendő tehát az iskolába bekerülő tanulókkal megismertetni a névadó személy életét, munkásságát. Ehhez kapcsolható az adott iskola története, az ott tanító nevelők munkásságának megismertetése.

S ha a névadóval kezdtük, bővítsük a kört az adott településen született, s az ott élt, a közösségért dolgozó személyek életének bemutatásával. A névsor bővíthető a történelmi szereplőkkel, az irodalmi alkotókkal, a politikai, gazdasági, kulturális stb., általában a társadalmi élet személyiségeivel. Azt, hogy milyen mélységben, mennyi időtartamban foglalkozunk e személyiségekkel, a helyi tanterv határozza meg. Ugyanezek vonatkozhatnak a helyi történelmi események megemléztetésére, tanítására is. Az előző sorokban leírtakat sok iskola eddig is felvállalta, most törvényes lehetőség nyílik arra, hogy ezek szervesen beépüljenek a helyi tantervbe. Az adott településen túl a közvetlen környezet, a város vonzáskörzetéhez tartozó, a megye határáig kiterjesztve a kört, foglalkozunk azokkal a személyekkel, akik egy-egy korszakban meghatározó szerepet végeztek. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy nemcsak az

Agárdi Péter:

A kultúra sorsa Magyarországon 1985–1996.

Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 1997. 120 p.

■ A szerző, aki számos művelődéstörténeti, kultúrpolitikai tanulmány szerzője, ezúttal önálló kötetet szentelt a hazai kulturális viszonyok utolsó tíz esztendejében történtek elemzésére, bemutatására. Egy induló sorozat első kötete ez, amelyet a kiadó szándékai szerint számos további, a kulturális területet vizsgáló mű követ majd (például a művelődési házokról, a főváros térstruktúrájáról, a jogrendszeréről, az alapítványokról és egyesületekről stb.), s már csak azért is mindenki figyelmébe ajánljuk ezt az első kötetet, mert átfogóan vizsgálja mindazt, amit a következők – valamilyen módon – részként elemeznek majd. Azaz, „történeti és kronológiai bevezető a Magyarország kulturális állapota című komplex szociológiai felméréshez és elemzéshez”. (A kutatást a Művelődési és Oktatási Minisztérium rendelte meg, a munkálatokat az MTA Szociológiai Intézete koordinálta, a megjelenést a Budapest Bank Budapestért Alapítvány támogatta.)

„Ez a történeti bevezető arra vállalkozik, hogy felvillantsa a kulturális–művelődési mélyfolyamatok társadalmi, ideológiai, politikai közegét, hogy megkísérelje érzékeltetni, milyen történelmi változások mentek végbe az elmúlt évtized során a hazai társadalomban, s miként módosultak, pluralizálódtak és szembesültek egymással a különböző kultúrafelfogások, műveltségképek, illetve művelődéspolitikák. Tovább, hogy ... bemutassa: milyen átalakulások jellemzik e bő tíz év során a magyar kultúrát, a művelődési társadalmi szerepét, illetve legfőbb, hivatásos hordozóját, alakotóját és közvetítőjét: az értelmiséget” – írja a szerző a kötet előszavában.

A hazai művelődés- és kultúratörténetnek az utóbbi fél évszázadban társadalomszociológiai szempontból egyaránt voltak érzékeny, kritikus (néha krízisszerű) és jelentős értékteremtő időszakai. Azonban a rendszerváltástól eltelt időszak minden korábbtól különbözött. Agárdi Péter ezért is tartotta fontosnak, hogy a mű első részében néhány olyan makrotársadalmi és makrokulturális folyamatot vizsgáljon, amelyeknek domináns, meghatározó szerepük volt/lett. A világrendszer-változás és a politikai fordulat alapvetően befolyásolta a hazai gazdaság és társadalom dinamikáját, átstrukturalta a foglalkoztatást, s polarizálódtak a jövedelmi viszonyok. Ez utóbbiak pedig pénzügyi szempontból is befolyásolták a kultúra létének, működésének mindennapjait, s ez megváltoztatta a művelődés esélyeit, s hatással volt/van a kulturális tőke hasznosulására, befolyásoló szerepére.

A második fejezet (Kulturális objektívációk és műveltségfelfogások) a műveltségképek modellváltását kíséri nyomon a Marx György által megfogalmazott „gyorsuló idő”-től az „információs szupersztrádá”-ig, áttekintő képet ad a kortárs hazai tudományos és művészi alkotások üzenethordozó sajátosságairól, a művelődés „posztmodern” környezetéről, sorra veszi, milyen kultúrafelfogások és ideológiák hatottak, éltek, próbáltak teret nyerni a rendszerváltozás előterében.

A harmadik rész kronológia és történeti vázlat két időszakra (1985–1989 és 1990–1996) tagoltan, ami egyben jelzi a két időtartomány számos szempontból különböző tartalmát is.

A negyedik rész rövid összefoglalás és kitekintés, amelyben Agárdi Péter felteszi a (remélhetően nem költői) kérdést: „Vajon fog-e főbekölni, illetve cselekvésre mozgósítón hatni a kultúrák közvetítő és a politikai elite a Magyarország kulturális állapotát felmérő, elemző kollektív tudományos munka?” Legyen reményünk arra, hogy igen.

(A kötet gazdag irodalomjegyzékkel – források, dokumentumok, szaktanulmányok – zárul.)

T.J.

országosan ismert személyekre gondoljunk, hanem azokra is, akik nem jutottak el az országos hírnévig, de környezetük számon tartja őket. A hivatásos alkotók mellett tanítsuk a helyi népművészek, parasztírók, helytörténészek stb. munkásságát is.

A honismeret fogalmába szervesen beletartozik a környezet földrajzának – növény- és állatvilágának, gazdasági életének (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatás stb.) – megismertetése is. Az *ember és természet* című műveltségterületen belül az abban tanított ismeretekhez, ha úgy tetszik, tantárgyakhoz szervesen kapcsolhatók a településre, a környékre, a megyére vonatkozó általános és speciális ismeretek.

S, hogy a honismeret műveltségterületét milyen szervezeti keretben: tanóra, fakultáció, szakkör, tábor, kirándulás, pályázat stb. oktassák, szintén a helyi tantervben határozható meg. Mindegyik forma, keret alkalmazható, mely a ismeretátadásnak legjobban megfelel.

Az említett *ötletek* beépítése a helyi tantervbe minden iskola tantestületének a saját feladatai, kötelességei közé tartozik. Az iskolai könyvtárosok feladata ennek segítése.

Ha a helyi pedagógiai program, majd a konkrét tanterv is elkészült, a könyvtárosok első feladata lehet a meghatározott helyi ismeretekhez az *irodalomjegyzék* összeállítása. Ebben fel kell tüntetni mindazokat a

- kézikönyveket, lexikonokat,
- könyveket,
- folyóiratokat, folyóiratcikkeket,
- kéziratok dokumentumokat,
- audiovizuális ismerethordozókat,

melyek felhasználhatók a tananyag összeállításához.

A szükséges műveket – akár másolatban – be kell szerezni a tananyagot összeállító tanár számára, még jobb, ha a könyvtár végleges állományába. (Hiszen a szemléltetéshez is szükségesek lehetnek ezek a dokumentumok.)

A honismereti tananyag, a helyi „tankönyv”, jegyzet megírására várhatóan az iskolák pályázat útján kéri fel a tanárokat. Az irodalomismeret birtokában erre a könyvtárosok is vállalkozhatnak. Az elkészült dolgozatokat azonban mindenképpen vegyék be a könyvtár állományába.

A tapasztalatok elterjesztése céljából hasznos lehet, hogy a szaksajtóban hírt adnak a témához kapcsolódó történésekről. Erre megvan a lehetőség, hiszen minden megyében (a fővárosban) megnyílt az ún. *közoktatási információs iroda*. Ezeket túl működik még 21 pályázat útján kiválasztott közoktatási információs iroda is. Ezek szolgáltatása ingyenes, adjuk be hát a helyileg elkészült, a honismerettel foglalkozó dolgozatok bibliográfiai adatait, ill. a kész dokumentumok egy-egy példányát.

Az Iskolakönyvtáros a helyi tantervekhez kapcsolódó könyvtári feladatokról, dolgozatokról folyamatosan szeretne tájékoztatni. Várjuk tehát a híradásokat, cikkeket, tanulmányokat.

„A könyvtárak a rendszerváltás nagy túlélői”

EMMER GÁBORNÉ

A MKE 29. vándorgyűlése Kecskeméten, 1997. aug. 7–9.

„Véget ért a rendszerváltás, de milyen lesz a konszolidáció? Milyen lesz az új állami szerepvállalás a könyvtárak életében?”

Előadásában két kérdés köré csoportosította mondandóját dr. Lengyel László politológus. A gazdasági és kulturális konszenzus – a könyvtári kultúra szerepe az ezredfordulón címmel aug. 7-én az MKE 29. vándorgyűlésének első napján, a plenáris ülésen elhangzottak igen nagy sikert arattak a résztvevők körében. Bizakodásra adott okot a Pénzügykutató Rt. munkatársa, amikor kiemelte a könyvtáraknak az elkövetkező időben jellemző funkcióit:

Feladata a könyvtárnak:

- hogy „civilizációs védernyőként” megőrizze az eddig elért civilizációs fokot,
- hogy összefogja egy település, régió információs rendszerét (információgyűjtés, közreadás, szolgáltatás a gazdaság és a társadalom más szférái számára),
- hogy a könyvtáros szakma kicsikarja az új és újabb kulturális beruházásokat, nivellálva ezzel a társadalmi különbségeket a maga területén,
- hogy a szociálisan rászorulóknak utolsó mentsvára legyen,
- hogy biztosítsák az olvasókat, hogy legyen kinek írni.

Tovább erősítette optimizmusunkat dr. Gémesi György, aki a „gödöllői modell” és a könyvtár kapcsolatáról beszélt. A város tudatos törekvése a könyvtárak kulturális központtá tétele, mely maga köré gyűjti az értelmiségi elitet. Az információs központként működő könyvtár segítségével az „intelligens város” címére pályázhat. Az iskolai könyvtárak rendszerének fontosságát kiemelve a rendezvényközpontú könyvtárak képét rajzolta meg az előadó.

A következő előadásban dr. Skaliczki Judit a Művelődési és Közoktatási Minisztérium képviselőjeként a nyilvános könyvtár ellátásáról beszélt. Az együttes – könyvtári, múzeumi, közművelődési – törvény egyik kitétele, hogy az információs társadalom alapintézménye a nyilvános könyvtár. Az MKM könyvtári főosztályának vezetője a „nyilvános” fogalom jelentését járta körbe

- az állampolgárok,
- a dokumentumok,
- a szolgáltatások szempontjából.

A könyvtáros szakmát integráló törvényből az előadó kiemelte a könyvtárhasználati állampolgári jogot, a megfelelő gyűjtemény kialakításának, hozzáférhetővé tételének problémáját, és az ingyenes alapszolgáltatások mibenlétének kérdését.

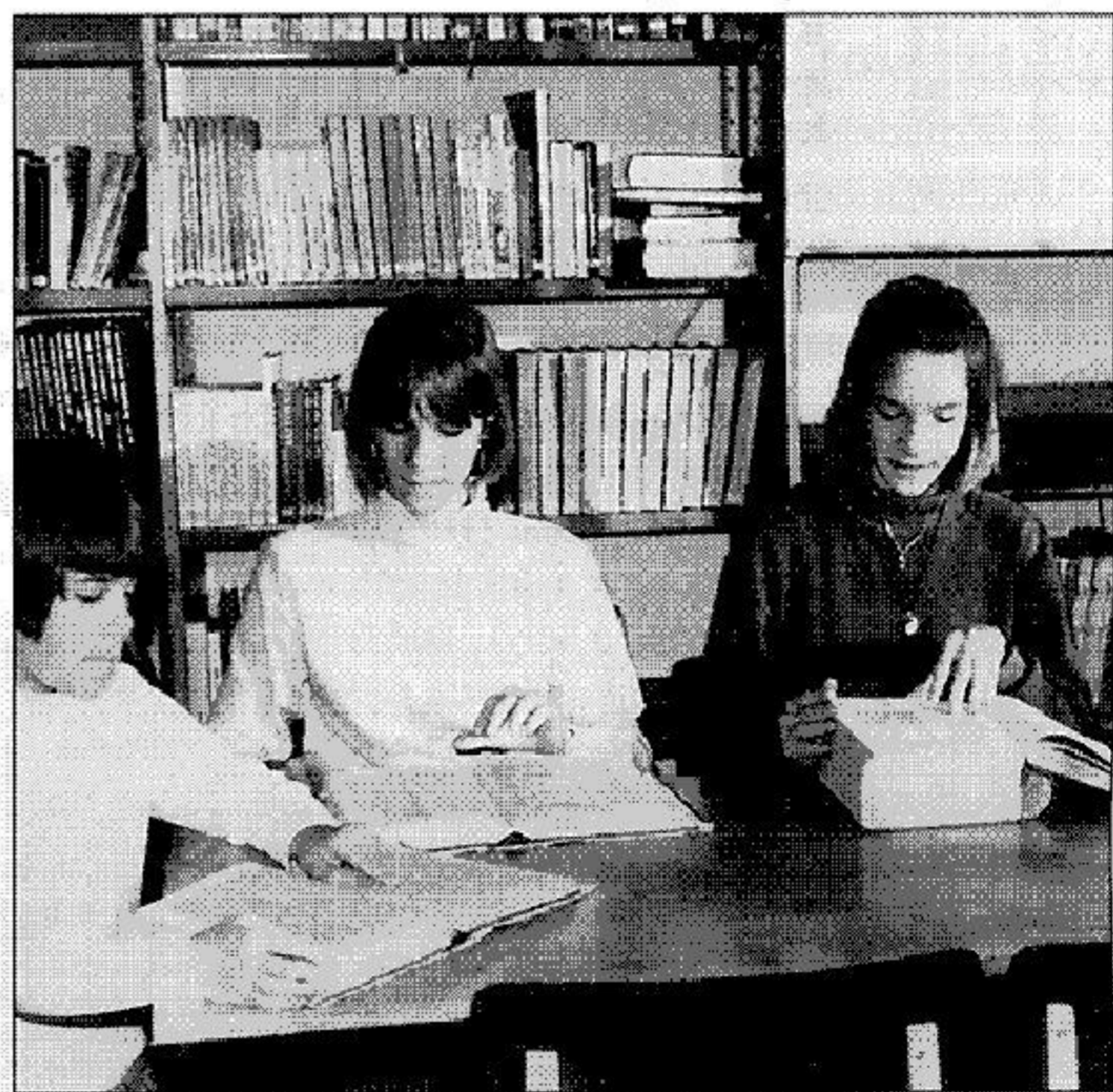
Mintegy folytatásaként a törvényi elveknek, elhangzott dr. Robert L. Funk, a berlini Humboldt Egyetem professzorának

A szolgáltatások, térítések és szponzorálás a korszerű könyvtári menedzsment szemszögéből című tanulmánya, melynek mottójául Konrád György szavait választotta a szerző: „A kultúra ne szolgálja a pénzt, de keressen pénzt!” Dr. Robert L. Funk a térítéses szolgáltatások díjmértékének alapjául a költségeket vette, majd részletesen ismertette tervét, mely az „önkiszolgáló könyvtár” képzetét vetítette előre.

A vándorgyűlés második napja a tematikus és a szekcióülések jegyében telt.

Az 1. téma A szolgáltatások demokratizmusa címet viselte.

Az ülés első felszólalója dr. Redl Károly volt (Országgyűlési Könyvtár, Budapest), aki a kultúra autonómiája megteremtésének folyamatáról, az állam kivonulásáról szövegezt. Felhívta a figyelmet az alkotmányban deklarált információs jogra, melynek tartalmi kibontása a törvényekben érvényesülhet.

Ezt követően a hallgatóság képet kapott Eduard Duijker hágai „könyvtáros” segítségével a hollandiai közkönyvtárak együttműködéséről, a központi szolgáltatásokról. Meggyőző számításokkal bizonyította a központi szolgáltatások költségmegtakarító, hatékony munkaerő-kihasználást, jobb és több szolgáltatást biztosító, árcsökkentő hatását.

Dr. Ramháb Mária – a kecskeméti Katona József Könyvtár igazgatója – az újonnan épült korszerű könyvtár lehető-

sé-geiről szolt. Többször is hangsúlyozta az igazgatónó, hogy az új épület, a megfelelő informatikai berendezés és az ott dolgozók humán erőforrása egyaránt kell egy korszerű könyvtár ideáljához.

Könyvtárfejlesztés és finanszírozás szűkös körülmények között címmel dr. Hermann István, a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár igazgatója lendületes és meggyőző előadásában vázolta, hogy elkötelezettséggel, igényességgel régi, patinás épületben is lehet korszerű könyvtárat teremteni.

A 2. téma az *Elektronikus dokumentumok és a számítógéphasználat a könyvtárban* címmel került terítékre.

Bevezetőként Moldován István, a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának vezetője beszélt a *Magyar Elektronikus Könyvtárról*, a számítógéphasználat finanszírozási modelljeiről, majd bejelentette, hogy készül a könyvtárosok számára az elektronikus könyvtár fogalomtára.

Mi kell az információs háborúhoz? – tette fel a kérdést a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában dolgozó Gyüre Péter. A válasz „Eltökélttség, folyamatos támogatás, pénz.” A téma előadójaként kitért a helybeni és a távoli elektronikus szolgáltatások sajátosságaira, nagy figyelmet fordítva a rekordletöltések térítési vagy ingyenes voltára.

Gyakorlati alkalmazásáról esett szó a továbbiakban, amikor is dr. Szivi Józsefné a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának számítógépes információszolgáltatásáról beszélt. Hangsúlyozta, hogy a térítéses szakinformációs szolgáltatás térítési díja elenyésző bevett képez a kiadásokhoz képest, mégis indokolt a térítés.

A továbbiakban a házigazda kecskeméti könyvtár OLIB rendszeréről hallhattunk két munkatárs, Hány Péterné és Faragó Tiborné előadásában. A sokoldalú OPAC-ok segítik az olvasót

- a NAT Ember és társadalom című műveltségterülethez készült ajánlással,
- helyismereti anyagban való búvárkodás lehetőségével,
- időszaki kiadványok analitikájával.

A téma zárásaként Papp József, a muraszombati Területi és Tartományi Könyvtár képviselője számolt be a *szlovéniai könyvtári adatbázisokról*, melyek elsősorban Maribor központi irányításával osztott katalogizált rendszerben 200 könyvtár adatbázisát képezik.

A 3. téma során a hozzászólók a *Meddig közhasznú a közhasznú?* kérdésre próbáltak válaszolni.

Elsőként Ambrus János (Országgyűlési Könyvtár, Budapest) boncolgatta a *Dokumentum és/vagy információ* paradoxont. Kiemelte, hogy az információ a legfőbb értéké vált. Az információ egyik hordozója a digitalizált dokumentum, melynek feltárása más képességeket igényel. A könyvtárak fejlődésének alapja, hogy be tudják-e építeni a hagyományos értékeket a mai világba. Megoldás Ambrus János szerint: „Tekintetünket a panaszfalról a képernyőre vessük!”

Az elméleti megalapozás után Sándor Ottóné mutatta be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban működő *közhasznú telefonos információszolgáltatási rendszerüket*, majd Maliszka Károlyné beszélt a veszprémi Eötvös Károly Megyei

Könyvtárban üzemelő *Információs Iroda* történetéről, jeleiről, gondjairól, sikereiről.

További két példát hallottunk Kovács Emőke (OSZK, Budapest) és Mlakár Erzsébet (József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya) tolmácsolásában a falvak információs technológiájáról, a „Teleház” programról és a térítési díjak nivellálásáról.

A 4. téma: *Szponzorálás – piaci kapcsolatok* ugyancsak sok érdeklődőt vonzott. Bár az első előadás elmaradt, a többi kárpótolta a hallgatóságot. Bátonyi Livia (DMP Adatfeldolgozó Kft.) a könyvtári marketing, a gazdasági oldal támogatását, míg dr. Lelkes Lajos (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete felsőoktatási tankönyv tagozat) a könyvtárost, mint a kiadók igényét a szakkönyvek ajánlása útján értően közvetítő embert emelte ki.

Dr. Bagdy Marianna (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) a *PR-tevékenységgel szembeni ellenállásról, a nehézségekről* beszélt, ám dr. Voit Pál, a tatabányai Modern Üzleti Tanulmányok Főiskoláján szerzett háttértapasztalatok alapján kijelentette, hogy „kérni és adni egyre profibb módon kell”.

A témát záró *Menedzselem a kultúrát* című eszmefuttatás végkicsengését az alábbiakban fogalmazta meg Balogh Margit, a budapesti Nemzetközi Pető Intézet munkatársa: „A szakma felelősségérzete fogalmazódott meg a vándorgyűlésen”.

A tematikus ülésekről szóló beszámolókat szekciótájékoztatók követték, melyekben információt adtak a bibliográfiai és helyismereti, az orvosi és a zenei szekció tevékenységéről.

A hivatalos konferencia befejezését Kocsis István elnök zárszava jelentette: „Tettük a dolgunkat. Nem tettünk úgy, mint a madár, mely elhallgat, ha látja, hogy füttyörészése hasztalan.”

A rendkívül feszített tempójú, igen gazdag tartalmú vándorgyűlés után a munkával váró hétköznapok előtt muníciót adtak a hallgatóságnak Vajda Eriknek, a MKE elnökének búcsúszavai: „A könyvtárosok felemelték fejüket és kiegyenesítették gerincüket.”

Viszontlátásra a 30. vándorgyűlésen Salgótarjánban, 1998-ban!

Általános iskolásoknak készült új könyvek

Dr. Landy Tamásné:
Unatkozol? Nyiss ki!

Nyelvtani feladatgyűjtemény 3. osztályosoknak

Dr. Landy Tamásné:
Unatkozol? Nyiss ki!

nyelvtani feladatgyűjtemény 4. osztályosoknak

■ A két nyelvtani feladatgyűjteményt – melyeket fény-
másolt formában már több iskola és sok gyerek kipróbált – a
szerző az alábbi gondolatokkal ajánlja:

„Tanító és szülő számára egyaránt szomorú dolog az
unatkozó gyermek látványa. A gyerekek többsége nem tud
mit kezdeni szabad idejével. Unaloműző, érdekes és hasznos
nyelvtani feladatok összeállítása illetve összegyűjtése fárad-
ságos, időigényes munka. Tudom, hogy a napi tanítás mel-
lett erre kevés tanárnak van ideje és energiája. Ez a két fel-
adatgyűjtemény pótolja a 3. és 4. osztályos tankönyvek ilyen
jellegű hiányosságát.

A feladatgyűjtemény készítésekor az volt a célom, hogy
olyan könyvet írjak, ami érdekes, leköti a gyerek figyelmét,
gondolkodásra késztet, újabb feladatok, nyelvi játékok készí-
tésére ösztönöz, amit minden gyerek és felnőtt szívesen vesz
kézbe, amilyen még nincs a tankönyvkínálatban, ami bizto-
sítja a szükséges gyakorlást, közben a gyerek észrevétlenül
megszereti és megtanulja a nyelvtant.

A kiadvány használata egyszerű. Rövid, érthető utasítások
alapján dolgozhat a gyerek. A szófajok felismeréséhez – a
matematika tanításánál már alkalmazott – színezős feladato-
kat készítettem. Ezek könnyűvé teszik az önellenőrzést, a hi-
bakeresést, ezzel sikerélményt biztosítanak. A nyelvi játékok
és rejtvények megfejtésének helyessége a Megoldások c. rész
segítségével önállóan is azonnal ellenőrizhető. A MELLÉK-
LET pedig minden szükséges nyelvtani ismeretet tartalmaz
az ábécétől a mondattanig. Ha munka közben megakad a
gyerek, csak hátralapoz, és azonnal segítséget, útbaigazítást
kap.

A feladatok átlagos képességű tanulók számára is teljesít-
hetők.

A feladatgyűjteményt nemcsak a gyerekek forgathatják
hasznosan és kedvtelve, nagy segítséget ad a tanítóknak és
szülőknek is. Differenciálásra, napközis foglalkozásokra (je-

les napok, ünnepek), egyéni és otthoni feldolgozásra egya-
ránt alkalmas. Jól szolgálja az anyanyelvi készségek fejleszt-
ését és a szabadidő értelmes eltöltését.

A könyv megvásárlásával a szülők olyan segítséget kap-
nak, amivel biztonságosan ellenőrizhetik gyermekük fejlődé-
sét. A jókedvűen és szívesen tanuló, gyakorló gyerek gondol-
kozása és tudása megfelelő mértékben fejlődik.”

A könyvek mindegyike 88 oldalas, A/4-es méretű, feke-
te-fehér kivitelű, színes borítóval.

Ára mindkettőnek: 390,- Ft.

Kozma Istvánné:

Die deutsche Sprache macht uns Spaß

Játékos feladatok a német nyelvet

2–3 éve tanuló általános iskolai diákok részére

■ A játékos feladatokat a szerző sok éves nyelvtanítási
munkája során dolgozta ki, melyeket ő és a környezetében
lévő nyelvtanárok nagy sikerrel alkalmaznak azóta is a né-
met nyelv tanításában.

A játékgyűjtemény olyan nyelvtani és lexikai feladatokat
tartalmaz, amelyek nagy mértékben segítik a német nyelv
megismerését és gyakorlását.

„A játék mindig önkéntes, de nem öncélú, amely során bi-
zonyos szabályokat figyelembe kell venni. A játék segíti a
nyelvi tudás elmélyítését, a versenyszellem kialakítását, a
memória és a fantázia fejlesztését, a nyelvi kreativitás kiala-
kítását. A játék mindig örömforrás legyen, amely sikerél-
ménnyel fejeződjön be!

Szükséges felszerelések: szótár, térkép, szabadidő, ötlet és
jókedv.

A gyűjteményt azoknak a kollégáknak és diákjaiknak aján-
lom, akik kedvelik a rejtvényeket, és gondolkodtató, rend-
szerező feladatokat is szívesen oldanak meg.

Remélem, akik e gyűjteményt használják, ugyanannyi örö-
met találnak a feladatokban, mint amennyit én találtam
megírásuk és tanórai alkalmazásuk során” – ajánlja a tan-
könyvet a szerző.

A könyv A/4-es méretű, 96 oldal terjedelmű, melyhez
23 oldal melléklet tartozik.

Ára: 450,- Ft.

KEDVEZMÉNY!

10 példány megrendelése felett 1 ingyenes példányt biztosítunk.

*

A kiadványokat a NODUS Kiadótól lehet megrendelni:
8201 Veszprém, Pf. 201.

Mikszáth-életrajz.

Szerk.: Fábri Anna.

Horpács: Mikszáth Kiadó –
Országos Mikszáth Emlékbizottság.
1997. 186 p.+mell.

■ Az író jubileumára megjelent művek között ez a legrangosabb, legjelentősebb kötet. A számos szerző közreműködésével készült kiadvány átfogja az életmű teljességét, s lehetővé teszi az olvasók (az irodalomtanárok, a középiskolás korosztály, valamint a felsőfokú tanintézetek hallgatói, a könyvtárosok és minden más érdeklődő) számára, hogy sokoldalúan megismerhessék a közelmúltban kissé háttérbe szorult alkotó életét és munkásságát. Az évfordulók reflektorfénnyel is járnak: ezúttal is érezhető volt a jubileumi év folyamán a Mikszáth-kultusz számos megnyilvánulása, amely nemcsak a jó menedzselésnek (a Mikszáth Kálmán Társaságnak, a nógrádi lokálpatriótáknak stb.) köszönhető, hanem elsősorban magának az írónak, aki megteremtette a „jó palócok” irodalmi világát, s művei ma is maradandó értéket jelentenek a magyar szépirodalomban.

A szerkesztő az Előszóban így foglalja össze a kötetet és a szerzőket minősítő, bemutatató véleményét: „*Más és több, mint alkalmi írások gyűjteménye, személyesebb: a szerzők többségét – még a legfiatalabbakat is – évek, nem egyszer évtizedek óta lankadatlan érdeklődés és munkálkodás fűzi Mikszáth Kálmán életművéhez... Alkalmi – s minden bizonnyal egyszeri – azonban e kötet szerzőinek együttese, amelyben egymás társaságában szerepelnek a beérkezettek és a kezdők, tudósok és tudósjelöltek, irodalmárok és (művelődés)történészek, egyetemi és középiskolai tanárok, itthoniak és külföldön élők, magyarok és nem magyarok: mindazok, akik vállalkoztak az Emlékkönyv társszerzőségére.*”

Néhány tanulmány címe: Mikszáth lélekrájzáról, A korba való beilleszkedés és Mikszáth alakjai, Történetiség és funkcionalitás a Mikszáth-prózában, Mikszáth magyarságképe, Mikszáth szlovák világából, Mikszáth Budapestje, Mikszáth és a parlament, Mikszáth Csehországban, Mikszáth németül.

A tanulmányok szerzői: Németh G. Béla, Kozma Dezső, Széles Klára, Nagy Miklós, Kovács Anna, Kósa László, Eisemann György, Baranyi Zsolt, Kiss Gy. Csaba, Kovács András, Domahidy András Bálint, Fábri Anna, Brassai Zoltán, Sánta Gábor, Praznovszky Mihály, Kerényi Ferenc, Simona Kolmanová, Oplátka András. A melléklet az emlékkötet tanulmányainak jegyzetét és a felhasznált irodalmat tartalmazza. A tanulmányokat korabeli fotók illusztrálják.

EBM

Margócsy Klára: Mikszáth Kálmán.

Debrecen:
Tóth Könyvkereskedés Kft.
1997. 127 p.

■ Az író születése 150. évfordulójára a kiadó Nagyaink-sorozat újabb, 20. darabjaként jelent meg az általános és középiskolások számára írott mű. Valamennyi azonos analógia szerint épül fel: a szerzők életútjának bemutatása után jelentősebb műveik elemzéseivel ismerkedhetnek meg a diákok, s ajánlott irodalommal zárulnak a terjedelm szerint is könnyen áttekinthető kötetek.

A Mikszáth-kötetben az író életútjának perodizációja: Indulás, A szegedi évek, A pesti sikerek (a Tót atyafiak, A jó palócok), Az Országgyűlés, a politika vonzásában, s ezt követik a jelentősebb kötetekről szóló ismertetések. Margócsy Klára összeállítására szinte egyedi műfajú: nem önálló szerzői alkotás, hanem a Mikszáthtal kapcsolatban megjelent elemző tanulmányokból, kötetekből válogatta ki az egyes részekhez tartozó, az adott művet legjobban elemző, értelmező szövegeket. Így hatása többszörös: sokoldalú megközelítésével lehetőséget ad arra, hogy a diákok különböző nézőpontból ismerkedhessenek meg Mikszáth alkotásával. Természetesen, bőséggel találhatók benne eredeti Mikszáth-szövegek is, amelyek az elemzések forrásául, vagy a megállapítások bizonyításául szolgálnak.

A kötet az életmű áttekintését szolgálja, s nem volt célja a művek mélyreható elemzése sem tartalmilag, sem pedig stilisztikailag. A tanórai feldolgozást azonban jól kiegészítheti, s főképpen azoknak nyújt részletes ismereteket, akik Mikszáth alaposabb megismerésére vállalkoznak. Alapműként hasznosítható például irodalomszakköri foglalkozáson.

A művek bemutatását az Értékelések Mikszáthról, írói módszeréről című fejezet követi, majd az idegen szavak magyarázata című részzel és az ajánlott irodalom felsorolásával zárul a kötet. (A kiadó címe: 4034 Debrecen, Huszár Gál u. 31–33.)

EBM

Magyarország könyvkultúrája az ezredfordulón.

Szerk.: Baán László.

Bp.: Média+Print. 1997. 242 p.

■ A műhelytanulmányokat tartalmazó kötet átfogó körképet ad a hazai kultúra jelenéről, de csaknem kivétel nélkül mind egyik írás olyan történeti áttekintést is nyújt, amelyet tendencia jelleggel érzékelteti a változásokat. Különösen fontosnak tarthatjuk e művet abból a szempontból is,

hogy a rendszerváltás során és után bekövetkezett, a kulturális élet különböző szféráiban megmutatkozott pénzügyi-anyagi és identitásbeli értékvesztés hogyan formálódik, alakul át prognosztizálható új értékrenddé.

Természetesen, az okok többrétegűek voltak ebben a változásban, s bár az új irányok már kitapinthatóak, még sok bizonytalanságot hordoznak. Ám az bizonyos, hogy az ezredforduló körüli évek mindenképpen meghatározó jelentőségűek már most (s lesznek a következő években) abban a vonatkozásban, hogy mely területek kapnak preferenciát, s ezek hogyan kapcsolódnak, szerveződnek át egy olyan új kulturális közeggé, amelyben a gazdasági változásokkal terhelt társadalom új műveltségképet, kulturális identitást kaphat.

A kötet szerkesztője szerint: „*A kulturális élet paradigmaváltásáról, az ezredforduló kihívásairól megindult gondolkodási folyamat részét képezik e kötet tanulmányai. Az a közös remény munkál valamennyi írás mélyén, hogy szükséges és lehetséges az ésszerű megfontolás annak az örökségnek a jelenéről és jövőjéről, amit Magyarország kultúrájának nevezünk.*”

A vezető tanulmányt (Magaskultúra és információs forradalom a jövő század küszöbén) a kulturális szféra különböző területeiről (múzeumok, építészet, könyvtárak, színházművészet, mozi, zenekultúra) szólók követik, s néhány más a kulturális ágazat foglalkoztatáspolitikai helyzetéről, a Nemzeti Kulturális Alapról, a művészet-politika-üzlet szimbiózisáról, és a hazai kultúra külföldieknek szóló kulturális kínálatáról ad áttekintést.

A tanulmányok szerzői a szakterületek jeles képviselői. Illusztrációként grafikonok, táblázatok segítik a szövegben megfogalmazottak adatszerű értelmezését.

T.J.

Boda Edit:

Médiakalauz 1–4. kötet

Budapest:

Magyar Média Műhely, 1997.

■ „A gyermekek információik és élményeik tekintélyes részét képi úton, sokrétű vizuális benyomások révén szerzik. A sokféle rendeltetésű látásélmény befogadására, célszerű használatára és elrendezésére készíti fel a Mozgóképkultúra és médiaismeret is.”

(NAT. Bp.: Korona Kiadó, 1995. 176. o.)

Ha megvizsgáljuk e rész-műveltségterület részletes követelményeit, tapasztalhatjuk, hogy tananyagában, fejlesztési követelményeiben sok kapcsolódási ponton kötődik az informatikához, a könyvtár-

használathoz. Tehát nekünk, könyvtárosoknak is „dolgnak van vele”.

A négy kötetből álló *Médiakalauz*-füzetek lineáris és spirális építkezésükben feltételezik az inforációs háttérrel, eszközparkot, melyet az iskolai könyvtár, mint forrásközpont jelenthet.

A munkatankönyv foglalkozik a sajtóval, tévével, rádióval, könyvvel, filmmel, de nem marad ki a fotó, a telefon, számítógép, a CD-lemez sem. Szerepel a reklám, a képregény, az ún. szappanopera műfaja is.

Az 1. kötet a 6–9 éveseknek szól a kapcsolatteremtésről, a telefonálás illetanáról, az írásképről, a képregényekről, az animációs filmről. A kiadvány segít a mozi idéző *pörgettyű, sodrintó, tárcsa, forgódob* készítésében, melynek segítségével életre lehet kelteni az élettelt.

A tévézés szokásairól szóló fejezetben ad néhány „jótanácsot” is e médiummal kapcsolatban.

A 2. kötet a 9–12 éveseknek ad ismereteket a könyv olvasásról, az újság-szerkesztésről, a fényképezésről, a telefon-szolgáltatásokról, a CD-lemezekről, walkmanről. Visszatérő, mélyülő téma a tévézés, de már a gyerekeknek kell laza, szórakoztató családi műsort készíteni a napi gondjaikról, például a matematikáról.

A 3. kötet a közönségről szóló témával indul, melyben a rajongókkal, az előítéletekkel, a körzeti rádiókkal, a rock-nótlakkal és politikával, az internettel foglalkozó olvasmányok alapján a művet elfogadó vagy elutasító közönség reagálását boncolgatják. Ezt követi a „Médiaszöveg”-egység, ahol a legfontosabb médiaműfajok mellett a reklámok tájékoztató, befolyásoló, emlékeztető, megerősítő szerepéről tanulnak, és részletesen elemezhetik Orson Welles Aranypolgár című filmjét.

Hogyan működnek a médiainstanzok? Kik kezdeményezik és irányítják a produkciós folyamatokat? Milyen szerepet játszik a pénz és a politikai hatalom a média intézményeiben? Többek között e kérdésekre kaphatnak választ a 13–16 éves tanulók a kötetből.

A kiadványcsalád 4. darabja a középiskolásoknak szól, 13 éves kortól. Nagyrészt a 3. kötet anyagát tartalmazza, de kibővíti azt a sokarcú erőszak témájával:

Jó erőszak, rossz erőszak; A borzalom élvezete – félelem a szenvedéstől; A horrorfilmek néhány jellegzetes építőeleme; A tévézés és az agresszivitás.

A tankönyv szerzője szerint heti egy órát igényel a tananyag feldolgozása. A téma – helyi döntés szerint – elsősorban a társadalomtudományi, művészeti blokkba építhető be. A médiavilág iránt érdeklődő, műismerettel rendelkező kollégák a füzetek segítségével bátran és sikerrel taníthatják a médiaismeretet.

Emmer Gáborné

Jókai-napok Sátoraljaújhelyen

A sátoraljaújhelyi Jókai Mór Általános Iskola fennállásának 25. évfordulója alkalmából az 1998. évi Jókai-napok rendezvénysorozatának részeként pályázatot hirdet.

A pályázat célja: hogy iskolánk fennállásának 25. évfordulóját ünnepélyesebbé tegyük, továbbá az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója évében méltóképpen emlékezzünk azokra, akik vállalták a nemzettudat erősítését, és felelősséget éreztek hazájukkal szemben.

A pályázat témakörei: 1. *Jókai a szabadságharc idején* (egyéni irodalmi pályamunka); a pályázók köre: 7–8. osztályos tanulók, 2. *Élet a jövő iskolájában* (rajzpályázat); a pályázók köre: I. korcsoport 5–6. osztályos tanulók, II. korcsoport 7–8. osztályos tanulók.

A pályázatok benyújtásának határideje: 1998. január 10. Értésítés: 1998. február 15-ig (díjazott pályamunkák). Díjátadás: 1998. február 18-án.

A pályázatokat a következő címre kérjük benyújtani:

Jókai Mór Általános Iskola, 3980 Sátoraljaújhely, Jókai u. 13.

A nevezés díjtalan. Pályamunkákat vissza nem küldünk. Bővebb felvilágosítás telefonon: 47/322-751.

*

Szeptember 19. és 21. között Székesfehérváron rendezték meg a *Magyar-tanárok V. Országos Konferenciáját*, amely a Magyar Irodalomtörténeti Társaság hagyományos programjává vált. Szervezője a Fejér Megyei Pedagógiai Szolgáltató Intézet volt.

A megyei közgyűlés elnöke, Szabó Gábor megnyitója után Honti Mária, az MKM közoktatási államtitkára a közoktatás tartalmi és szerkezeti változásairól, a tervekről szólt, majd Szabó Magda író A lepke logikája című esszéjét olvasta fel.

A tudományos előadások sorában Vajda Jánosról, Babits Mihályról és Weöres Sándorról szólt Szili János, Németh G. Béla és Lator László. Az irodalmi esten bemutatták a fehérvári Vörösmarty Társaságot és a helyi Árgus című folyóiratot.

A pedagógiai intézet erre az alkalomra jelentette meg kötetben Mikszáthnak azokat az írásait, amelyek fehérvári újságokban jelentek meg. A kötetet Praznovszky Mihály, a Petőfi Irodalmi

Múzeum főigazgatója, a társaság főtájkára mutatta be a konferencia résztvevőinek.

A tisztújító közgyűlésen Madocsay Lászlót a tanári tagozat tiszteletbeli elnökévé, Kelecsényi Lászlót elnökké, Fábriánné Szenczi Ibolyát főtájkára választották.

A második napon a résztvevők szekciókban a vendéglátó megye irodalmi hagyományairól, irodalomelméleti kérdésekről, az 1998-as Petőfi-versenyéről és a tantervekről cseréltek véleményt.

A konferencia befejező napján a program az agárdi, a kápolnásnyéki és a váli irodalmi emlékhelyek meglátogatása volt.

*

Mikszáth Kálmán jubileuma (150 éve született) alkalmából a Magyar Posta emlékbélyeget jelentetett meg az író portréjával, amely emlékbélyegzővel első napi borítékkal is megvásárolható.

Az évforduló alkalmából számos emlékülést tartottak (főképpen a Mikszáth Kálmán Társaság szervezésében), több kötet jelent meg, szobrokat, emléktáblákat avattak, felújították a horpácsi kúriát, a színházak az író több darabját játszották, a televíziók korábbi tévéjátékokat tűztek műsorra és a rádiók Mikszáth-feldolgozásokat, egykori színházi felvételeket sugároztak.

A határainkon túli magyar nyelvterületeken is több programmal emlékeztek a palóc íróra.

Itthon és külföldön is számos iskola rendezett vers- és prózamondó versenyt, hirdettek rajzpályázatot, esszéíró-versenyt, szerveztek előadásokat, kirándulásokat, színházlátogatást. Nógrádmegyer általános iskolája május óta Mikszáth nevét viseli. A soroksári Mikszáth iskola emléknappal köszöntötte a jubileumot.

*

Az évforduló alkalmából Mikszáthtól és Mikszáthról megjelent kiadványok közül néhányat az iskolák könyvtárai figyelmébe ajánljuk.

Mikszáth: A Noszty fiú esete Tóth Marival. Unicornis Kiadó. – Mikszáth: Beckó vagy Bolondóc. Unicornis Kiadó. – Réti Zoltán: Mikszáth-akvarellek. Bp. – Mikszáth Kálmán. Debrecen. (Nagyjaink sorozat) – Mikszáth Kiadó. – Karácsony Sándor: A cinikus Mikszáth. – Hét Krajcár Kiadó. Bp. – Fráter Zoltán: legendaszerviz. Fekete Sas Kiadó. Bp. – Praznovszky Mihály: Az öreg barát utasai. Mikszáth Kiadó.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Tankönyv- és Taneszköziroda
a HUNGARODIDACT '97
IV. Nemzetközi Oktatási, Oktatástechnikai,
Képzési Kiállítás és Konferencia alkalmából
meghírdetett Szép Tankönyv Díj '97 pályázaton
humán kategóriában a

OKTKER KFT. NODUS KIADÓ

Nagy Gábor: Magyar középkor

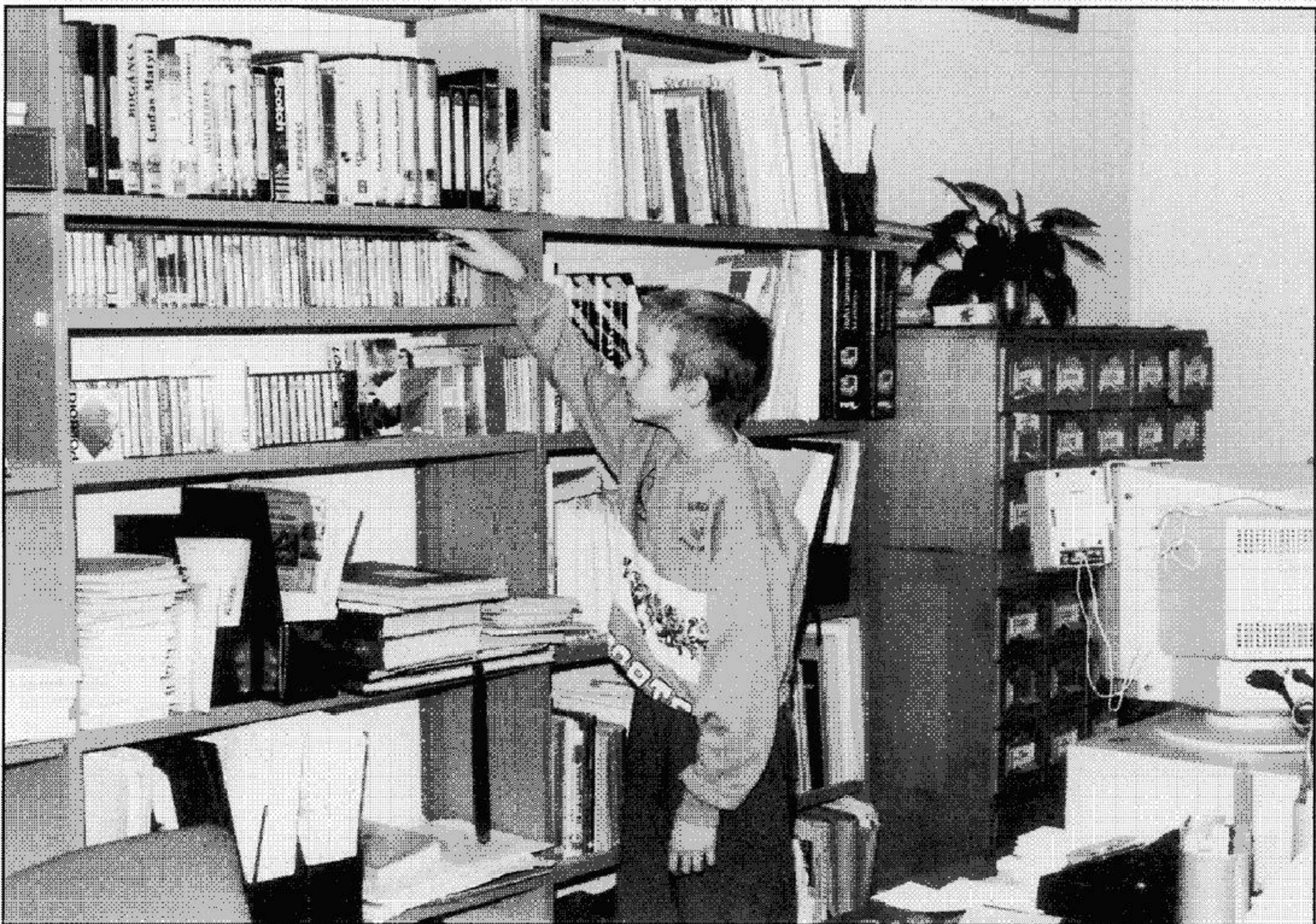
kiemelkedő színvonalú tankönyvét
elismerő oklevélben részesíti.

Budapest, 1997. október 28.

Budapest, 1997. október 28.
MKM TTI irodavezető

Horváth Ábel
HD Szövetség főtitkára

Könyvtári pillanatok